

La Frontera

*NAFTA en de Mexicaanse migratie naar de
Verenigde Staten*

Frank Moerenhout

3337804

Lauwerecht 52

3515 GS Utrecht

f.w.moerenhout@students.uu.nl

Onderzoeksseminar III

19 juni 2013

Inhoudsopgave

Kaart van Mexico	3
Inleiding	4
Hoofdstuk 1: Mexico op koers naar moderniteit	7
1.1 Van onafhankelijkheid tot Tweede Wereldoorlog	7
1.2 Het Imports substitutie model.....	8
1.3 De jaren zeventig.....	10
1.4 De jaren tachtig en de neo-liberale hervormingen	11
1.5 De 'stille integratie' en NAFTA	12
1.6 Het migratievraagstuk en NAFTA	14
Hoofdstuk 2: NAFTA in praktijk	18
2.1 Oppositie en de Peso-crisis	18
2.2 <i>Ejidors</i> en agrarische export	20
2.3 <i>Maquiladoras</i>	22
2.4 De eerste tien jaar van NAFTA in het algemeen.....	24
2.5 Het laatste decennium	26
Hoofdstuk 3: El Norte	29
3.1 Migratie sinds NAFTA.....	29
3.2 <i>Remittances</i>	32
3.3 Inspraak en lonen	35
3.4 Drugs	37
Conclusie	39
Literatuurlijst	42
Bijlage 1 en 2	45
Bijlage 3 en 4	46
Bijlage 5 en 6	47

Bron: www.ezilon.com

Inleiding

De Verenigde Staten kunnen Mexicaanse tomaten importeren of Mexicaanse tomatenplukkers.¹ Met deze vergelijking vatte de Mexicaanse president Salinas de Mexicaanse en Amerikaanse beweegredenen tot het vormen van de *North American Free Trade Agreement* (NAFTA) eenvoudig samen. De NAFTA moest zorgen voor economische groei met banen in Mexico, zodat Mexicanen niet meer naar de Verenigde Staten zouden trekken. Nu bijna twintig jaar later is gebleken dat de NAFTA de grote migratiestroom geenszins een halt heeft toegeroepen. De Mexicaanse migratie naar de Verenigde Staten is zelfs de grootste migratiestroom ter wereld.² Het is dus de vraag welke invloed de NAFTA heeft gehad op deze migratiestroom. Om dit te onderzoeken is het noodzakelijk om het vrijhandelsverdrag en de migratie van Mexico naar de Verenigde Staten in een historische context te plaatsen. Binnenlandse, bilaterale en internationale factoren vormen hierbij samen het venster van waaruit het migratieproces kan worden verklaard.

Dat de NAFTA veel stof heeft doen opwaaien is een feit. Op de dag dat het verdrag in werking trad 1 januari 1994 verklaarde het *Ejército Zapatista de Liberación Nacional* (EZLN) vanuit de staat Chiapas de oorlog aan de Mexicaanse regering.³ In de Verenigde Staten was er vooral veel angst voor banenverlies, hetgeen de NAFTA een grote rol gaf bij de presidentsverkiezingen van 1992.⁴ Zelfs meer dan een decennium later lijkt een niet gekleurde visie op NAFTA soms onmogelijk. In zijn boek *Making Globalization Work* schrijft Nobelprijswinnaar Joseph Stiglitz negatief over de gevolgen van NAFTA voor Mexico. Ondanks zijn reputatie als gerenommeerd econoom laat hij hierbij vakkundig weg dat Mexico voornamelijk veel leed heeft ondervonden van de Peso-crisis van 1994-1995.⁵ De politieke gevoeligheid van het migratievraagstuk en het mogelijke banenverlies voor de Amerikaanse bevolking maken dat een analyse vanuit Mexicaans perspectief wellicht een genuanceerder beeld geeft van het vrijhandelsverdrag. Bovendien is het noodzakelijk om de migratiestroom van Mexico naar de Verenigde Staten enkel als een gegeven te zien zonder hier negatieve of positieve waarden over migratie *an sich* aan te verbinden. Het gaat slechts om de oorzaken en gevolgen van de NAFTA en de migratie op Mexico.

---

¹ G.C. Hufbauer en J.J. Schott, *NAFTA Revisited: Achievements and Challenges* (Washington 2005) 111.

² R. Delgado Wise en M. Ortega Breña, 'Migration and Imperialism: The Mexican workforce in the Context of NAFTA', *Latin American Perspectives*, Volume 33, No. 2 (2006) 36.

³ Ejército Zapatista de Liberación Nacional, 'Primera Declaración de la Selva Lacandona' (versie 1993), <http://palabra.ezln.org.mx/> (22 mei 2013).

⁴ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 6-7.

⁵ J.E. Stiglitz, *Making Globalization Work* (New York 2007) 61-66.

Een van de motieven van het stichten van de NAFTA was de theorie van het comparatief voordeel volgens het Heckscher-Ohlinmodel. Door middel van de liberalisering van de handel zou de kapitaalintensieve productie zich verplaatsen naar het land met het grootste aanbod van kapitaal, in dit geval de Verenigde Staten, en de arbeidsintensieve productie naar het land met het grootste aanbod van arbeid, namelijk Mexico. Deze verdeling van productie zou de migratie moeten remmen, maar in realiteit bleken migratie en technologie complementair. Arbeidsintensieve productie verschoof inderdaad naar Mexico, maar Mexicaanse arbeiders werden ook ingezet in kapitaalintensieve productie in de Verenigde Staten.⁶

Met het oog op deze situatie in de Verenigde Staten formuleerde Dani Rodrik in 2002 zijn kritiek op de huidige organisatie van liberalisering en globalisering. Er is sprake van *deep economic integration*, maar deze vindt plaats tussen twee natiestaten met een officieel voor migranten gesloten grens. Het alternatief hiervoor is in zijn ogen gereguleerde arbeidsmigratie. Deze is goed voor de economie van zowel het vestigingsland als het vertrekland. Het overschot op de arbeidsmarkt in het vertrekland wordt afgevoerd waardoor de lonen daar stijgen, terwijl het tekort aan arbeid in het vestigingsland wordt opgelost zodat de lonen daar relatief minder zullen stijgen. Uiteindelijk zullen de lonen van beide landen dan convergeren. Het belangrijkste is echter het terugstromen van geld vanuit de migrantengemeenschap naar het vertrekland. Deze vorm van ontwikkelingshulp overtreft elke vorm van bestaande hulp in grootte.⁷ De migratiestroom van Mexico naar de Verenigde Staten is voor dit model de meest geschikte casus voor een vergelijking tussen theorie en praktijk. Er vindt immers grootschalige migratieplaats waarbij het de vraag is of dit goed of slecht is voor de Mexicaanse economie en bevolking. Onderzoek naar de effecten van migratie op vertrekland Mexico geeft daarmee een bijdrage aan het debat over *feasible globalization*.

Het onderzoek is opgedeeld in drie hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk zal de historische context van de NAFTA en de Mexicaanse migratie naar de Verenigde Staten centraal staan. Hierbij zal speciale aandacht uitgaan naar de economische en politieke context waarbinnen de NAFTA is ontstaan en de langetermijntwikkeling en veranderingen in de migratie van Mexicanen naar de Verenigde Staten. In hoofdstuk twee staan de implementatie van de NAFTA en de gevolgen hiervan centraal. Hierbij gaat met name aandacht uit naar de

---

⁶ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 452.

⁷ D. Rodrik, 'Feasible Globalizations' (versie september 2002), <http://www.nber.org/papers/w9129> (22 mei 2013) 19-21.

binnenlandse situatie in Mexico met betrekking tot economische integratie en herstructurering. Hoofdstuk drie gaat over de migratie van Mexico naar de Verenigde Staten in de context van de NAFTA. Hierbij staan de ontwikkelingen in de migratie sinds 1994 centraal. Verder zal gekeken worden naar de gevolgen van de migratie voor de Mexicaanse economie en bevolking. Uiteindelijk zal hiermee beantwoord worden wat de rol van de NAFTA was in de migratiestroom van Mexico naar de Verenigde Staten.

Hoofdstuk 1: Mexico op koers naar moderniteit

Om het ontstaan van de NAFTA vanuit Mexicaans perspectief te bekijken is het noodzakelijk de geschiedenis van het land in ogenschouw te nemen. Een argument van tegenstanders van de NAFTA was de asymmetrie tussen de geïndustrialiseerde landen Canada en de Verenigde Staten enerzijds en het ontwikkelingsland Mexico anderzijds. Het vormen van een vrijhandelszone zou uiteindelijk deze verschillen vergroten in plaats van opheffen, aangezien de NAFTA geen regionaal ontwikkelingsfonds kende zoals de Europese Unie dit had. Hierbij werd voorbijgegaan aan de Mexicaanse initiatie tot NAFTA. NAFTA was voor de technocratische politieke elite op dat moment zowel een institutionalisering van een integrerende Noord-Amerikaanse economie als een emancipatiemiddel van Mexico als Latijns-Amerikaans land. Mexico wenste als een gelijke behandeld te worden binnen NAFTA. De vrijhandelszone zou de definitieve oplossing zijn van het honderd jaar oude industrialisatie vraagstuk, waarmee het land van een ontwikkelingsland een ontwikkeld land zou worden.⁸ De vraag is wat de historische aanloop naar NAFTA is geweest die deze context heeft geschapen.

1.1 Van onafhankelijkheid tot Tweede Wereldoorlog

Mexico werd in 1817 onafhankelijk van Spanje. De noodzaak om de traditionele orde in het land te hervormen werd duidelijk toen Mexico na de oorlog met de Verenigde Staten een groot deel van het territorium verloor. Bij het Verdrag van Guadalupe Hidalgo in 1848 moest Mexico de latere staten Californië, Nevada, Utah, New-Mexico, Arizona en Texas afstaan. Vanaf dat moment overheerste de gedachte van *La Reforma* de Mexicaanse politiek. Mexico moest een natiestaat worden in plaats van een verzameling regio's en de overheersende ideologie was het liberalisme. Gemeenschappelijk land werd omgezet in grootgrondbezit, de zogenaamde *haciendas*. In 1876 kwam de dictator Porfirio Díaz aan de macht. De daaropvolgende periode tot 1910 zou bekend komen te staan als de *Porfiriato*. Díaz slaagde erin om Mexico door middel van buitenlandse investeringen daadwerkelijk te transformeren tot een gecentraliseerde staat. De macht werd vooral rond de president zelf geconcentreerd.

---

⁸ N.C. Clement e.a., *North American Economic Integration : Theory and Practice* (Cheltenham 1999) 279-281.

De mogelijkheden voor buitenlandse investeerders waren vrijwel ongelimiteerd, hetgeen de positie van de Mexicaanse bevolking ernstig verzwakte.⁹

In 1910 brak de Mexicaanse Revolutie uit. De onder Díaz ontstane ongelijkheid tussen sociale en economische groepen kwam tot uitbarsting. Twintig procent van de huishoudens had in deze tijd geen land en vrijwel de helft van de bevolking leefde in een horige toestand op *haciendas* op het platteland. De revolutie duurde tot 1917, maar tot 1929 zou de politiek van Mexico gefragmenteerd blijven door de dominante regionale revolutionaire leiders; de *caudillos*. Uiteindelijk verenigden zij zich onder president Lázaro Cárdenas in de *Partido Revolucionario Nacional*, welke later zou overgaan in de *Partido Revolucionario Institucional* (PRI). Cárdenas voerde grote landhervormingen door om de productie van voormalig ongebruikt land te vergroten. De zogenaamde *ejidos* werden opgenomen in de Mexicaanse grondwet als beschermde productievorm. Dit waren gemeenschappelijke stukken land die door de boeren bewerkt werden, maar niet verkocht konden worden. De verhoogde agrarische productie moest leiden tot de gewenste industrialisatie. Er zou voedsel zijn voor de stadsbevolking, grondstoffen voor de industrie en export van primaire producten om buitenlandse valuta te verwerven om kapitaalgoederen te kopen. Uiteindelijk werd in 1938 ook de olieindustrie genationaliseerd. Mexico was een sterke, relatief rustige nationale staat. In de jaren veertig kwam de industrialisatie daadwerkelijk opgang door de grote vraag naar grondstoffen en de afgesneden import als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. De Mexicaanse economie groeide hard.¹⁰

1.2 Het Imports substitutie model

Vanaf de jaren vijftig zou Mexico een nieuwe economische weg inslaan. Onder invloed van structuralistische economen als de Argentijn Raúl Prebisch werd het Imports substitutie en Industrialisatie model (ISI) ingevoerd. Prebisch beargumenteerde dat de wereld verdeeld was in een centrum en een periferie. De periferie voorzag het geïndustrialiseerde centrum van primaire producten en het centrum verwerkte deze tot eindproducten die naar de periferie werden geëxporteerd. Hierdoor ontstond een afhankelijkheid die ongunstig was voor de periferie. Het doel van ISI was om deze verhouding te kenteren door middel van beschermde industrialisatie van de periferie, waardoor de handelsbalans uiteindelijk in evenwicht zou komen. De protectionistische maatregelen waren fiscaal, zoals importheffingen en

---

⁹ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 210-211.

¹⁰ *Ibidem*, 211-214.

belastingvoordelen, of direct, zoals importvergunningen en quota.¹¹ ISI resulteerde in grote economische groei en snelle industrialisatie gedurende de jaren vijftig en zestig. Het Bruto Binnenlands Product (BBP) groeide met zes procent per jaar en de industriële productie met acht procent per jaar. Het aandeel van de industrie in het BBP steeg van 17% naar 23% tussen 1950 en 1970, terwijl het aandeel van de primaire sector daalde van 19% naar 9%. De rol van de overheid was groot, met name in de allocatie van middelen in de industrie, de levering van water, gas en elektriciteit en de aanleg van infrastructuur. Ondanks deze rol werd er vastgehouden aan een conservatieve fiscale en monetaire politiek, waarbij het overheidstekort onder de 1,5% bleef.¹²

Hoewel ISI in de eerste decennia een groot succes leek, waren er een aantal tekortkomingen die het systeem vanaf de jaren zeventig zouden opbreken. De binnenlandse markt was te klein om de industrialisatie op gang te houden en het systeem van importheffingen had een industrie geschapen die niet internationaal kon concurreren vanwege hoge prijzen en lage kwaliteit. De beschermde industrieën vormden oligopolies of soms zelfs monopolies, waardoor er geen prikkel was om de productiviteit te verhogen. Hierdoor werd de export beperkt tot natuurlijke of arbeidsintensieve producten met weinig toegevoegde waarde. De grote ongelijkheid in het land zorgde ervoor dat de binnenlandse vraag ook niet verder kon groeien. Door voornamelijk op industrialisatie te concentreren, was de landbouw gedurende jaren verwaarloosd. Dit was zeer ongunstig gezien de geografische concentratie van de industrie in met name Mexico-Stad en de staten Mexico en Nuevo León.¹³ Er ontstond een kloof tussen stad en platteland met hoge urbanisatie als gevolg. Voorts resulteerde de verwaarlozing van de landbouwsector er in dat de binnenlandse voedselproductie niet toereikend was om de stadsbevolking te voorzien. Bovendien was er niet genoeg werk, omdat de overheid kapitaal kunstmatig goedkoop hield, waardoor fabrieken kapitaalintensief produceerden. Mexico's industrie was echter nooit verder gekomen dan de productie van consumptiegoederen, waardoor het afhankelijk was van import van kapitaalgoederen om de industrie verder te laten groeien.¹⁴ De industrialisatie zat in een impasse en ondertussen stroomden de steden vol met migranten van het platteland, zonder werk en zonder eten.

---

¹¹ P. Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future* (Norwell 1999) 66-67.

¹² Clement e.a., *North American Economic Integration*, 214-218.

¹³ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 69-70.

¹⁴ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 219-221.

1.3 De jaren zeventig

De jaren zeventig werden gekenmerkt door twee opeenvolgende populistische presidentschappen die de slechte economische situatie van het land ontkenden. Vanaf 1970 tot 1976 zetelde president Echeverría en vanaf 1976 tot 1982 president López Portillo. Onder deze presidenten werd ISI in stand gehouden ondanks oplopende overheidstekorten.¹⁵ Hoewel er onder Echeverría voor het eerst iets ondernomen werd tegen de ongelijkheid in het land door middel van een verbetering van de reële lonen en sociale projecten, bleef de ongelijkheid tussen stad en platteland hoog. De sociale projecten en verbetering van de sociale infrastructuur bevoordeelden de stad ten opzichte van het platteland en investeringen in de landbouw bevoordeelden de opkomende grootschalige landbouw in het noorden ten opzichte van de *ejidos*. Er werd verder een poging gedaan om de handelsbalans van Mexico te verbeteren door in te zetten op de groei van verwerkingsindustrie in speciale exportzones aan de grens met de Verenigde Staten, maar de overige industrie bleef gericht op de binnenlandse markt, waardoor de handelsbalans niet evenwichtiger werd. Alleen al tussen 1971 en 1974 liep het tekort op de handelsbalans op van 2,3% naar 4,6%. Vanwege de gunstige internationale kapitaalmarkt werd besloten het tekort op de betalingsbalans te financieren met internationaal krediet. De Mexicaanse Peso was door ISI echter een sterk overgevalueerde munt. De fiscale tekorten in combinatie met een hoge inflatie in de wereldeconomie dwongen de regering in 1976 tot een drastische devaluatie met economische chaos en een lening bij het Internationaal Monetair Fonds (IMF) als gevolg.¹⁶

Onder president López Portillo leek er een oplossing gevonden te zijn voor het economische noodweer waarin Mexico verkeerde: olie. Mexico schakelde over van oliewinning voor de binnenlandse markt naar olie-export. Ondanks de kunstmatig hoge olieprijs door de OPEC gingen de groeimodellen van de olie-industrie uit van een ononderbroke groei van de olieprijs tot het einde van de eeuw. Hoge investeringen werden gedaan om de grootschalige oliewinning mogelijk gemaakt en deze werden gefinancierd door de overheid door middel van grote buitenlandse kredieten.¹⁷ De eerste resultaten waren ondanks de hoge inflatie indrukwekkend: de lening van het IMF werd terugbetaald en de economische groei was 9,2% per jaar. De olie-export maakte het behoud van ISI mogelijk. Desalniettemin bleef de productiviteit van de industrie laag en daarmee ook het aandeel in de

---

¹⁵ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 72-73.

¹⁶ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 223-227.

¹⁷ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 73.

export. Olie vormde al snel twee derde van de totale export en één derde van de overheidsinkomsten. De buitenlandse kredieten die de winning mogelijk maakten, lieten de staatsschuld oplopen, maar dit leek geen probleem zolang er olie was om te exporteren. Tot de olieprijs viel in 1981.¹⁸

1.4 De jaren tachtig en de neoliberale hervormingen

De val van de olieprijs luidde een einde van een tijdperk in voor Mexico. ISI zou definitief verdwijnen en het protectionistische beleid van de overheid zou plaatsmaken voor liberalisering en vrijhandel. Mexico zou uiteindelijk in 1986 toetreden tot de GATT. De weg hiernaartoe was niet eenvoudig en er was een aantal grote obstakels om te overwinnen. De staatsschuld was bijzonder groot geworden nadat de regering de val van de olieprijs en de stijgende rente financierde met een lening. In 1982 kwam alles samen toen de Mexicaanse regering niet meer aan de betalingsverplichtingen kon doen en de Peso drastisch devalueerde. Het was het begin van een internationale schulden crisis. Er was een enorme kapitaalvlucht het land uit en banken moesten genationaliseerd worden. De staatsschuld groeide verder tot zeventig procent van het BBP en de economie kromp.¹⁹ Mexico kwam in de internationale schuldsanering, de inflatie was hoog, in 1987 was er een beurskrach en ongelukkigerwijs werd Mexico-Stad in 1985 ook nog getroffen door een zware aardbeving.²⁰

In eerste instantie werd het systeem van importtarieven en quota gehandhaafd in overeenkomst met verlaagde overheidsuitgaven. Korte termijn stabilisatie van de economie was de ontwikkelingsstrategie onder president De la Madrid vanaf 1982. De schuldsanering vereiste een overschot op de handelsbalans, maar de import bleef hoog. Uiteindelijk zou onder De la Madrid een begin gemaakt worden met de opening van de Mexicaanse economie. Het overheidstekort werd verkleind, prijzen werden gecontroleerd, de wisselkoers werd vastgelegd en om de zoveel tijd aangepast, handel werd geliberaliseerd en ongeveer duizend overheidsbedrijven werden geprivatiseerd. De toetreding tot GATT en met name het opgelegde herstructureringspakket van het IMF maakten vanaf 1986 een einde aan het protectionisme en de orthodoxe stabilisatiepolitiek.²¹ De in 1988 aangetreden president Salinas zette de liberalisering door. Hij maakte zijn reputatie als Amerikaans geschoold

---

¹⁸ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 228-231

¹⁹ Ibidem, 231-233.

²⁰ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 74.

²¹ Ibidem, 234-238.

technocratisch vrijemarktdenker waar. Het gemiddelde importtarief van 1983 was 27%, maar dit was in 1991 teruggelopen tot 13,1%. Het aandeel van vereiste vergunningen voor importproducten dat in 1970 68% was en in 1983 tot 100% was opgelopen, besloeg in 1991 nog maar 9,1%. Het aandeel van de import in het BBP bleef echter hoog. In 1982 was dit 8%, maar in 1991 zelfs 13,3%.²² Desalniettemin verbeterde de exportsituatie ten opzichte van 1982. Het aandeel van de olie-export in de totale export liep terug van 78% in 1982 naar 30% in 1992, terwijl het aandeel van de fabrieksproductie steeg van 14% naar 56%. Dit was mogelijk gemaakt door opening voor buitenlands kapitaal. Door de hoge importcijfers bleef er echter een tekort op de betalingsbalans.²³ Wilde Mexico daadwerkelijk een succesvolle markteconomie worden, dan moest het meer exporteren. Zodoende initieerde Salinas in 1990 het overleg over een vrijhandelsverdrag tussen Mexico en de Verenigde Staten, waarbij Canada al vrij snel aansluiting zocht.

1.5 De 'stille integratie' en NAFTA

Het decennium voorafgaand aan de inwerkingtreding van NAFTA wordt door economen vaak het tijdperk van de 'stille integratie' van Mexico met de Verenigde Staten genoemd. De twee landen ontwikkelden een nauwe band door het groeiende belang van de exportzone aan de grens, de zogenaamde *maquiladora* regio, het opbloeiende toerisme in Mexico, de sinds decennia belangrijke investeringen vanuit de Verenigde Staten, de schuldrelatie en de migratie van Mexico naar de Verenigde Staten, die in de jaren tachtig een grote vlucht nam. De relatie tussen de twee landen was altijd vrij ambivalent geweest. In 1960 was 60% van de Mexicaanse export al bestemd voor de Verenigde Staten en 72% van de import vanuit dit land. In 1992 was dit exportaandeel opgelopen tot 76% en het importaandeel tevens tot 76%.²⁴ Deze cijfers tonen het belang van de Verenigde Staten als handelspartner voor Mexico, maar tevens de afhankelijkheid. Het naar binnen gekeerde ISI was een poging geweest uit de afhankelijkheid te ontsnappen. De angst voor Amerikaanse expansie en overheersing beheersten de politiek van non-interventie. Sinds de jaren tachtig groeide de landen echter diplomatiek naar elkaar toe. De Mexicaanse technocratische politieke elite zag

---

²² Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 76-77.

²³ A. Monto, *The Roots of Mexican Labor Migration* (Londen 1994) 211.

²⁴ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 86-87.

zich steeds meer als onderdeel van een Noord-Amerikaans systeem van ontwikkelde landen en steeds minder als leider van de Latijns-Amerikaanse ontwikkelingslanden.²⁵

De met de toetreding tot de GATT ingeslagen weg naar een markteconomie had voor Mexico nog niet het gewenste resultaat opgeleverd. Er werden relatief weinig langetermijninvesteringen aangetrokken en de exportmogelijkheden voor de landbouw- en dienstensector waren beperkt. Het meest schadelijk voor de Mexicaanse economie waren de importtarieven van de Verenigde Staten als belangrijkste handelspartner. Bovendien moesten buitenlandse investeringen in de open markteconomie het tekort aan kapitaal in Mexico opvullen, aangezien de actieve rol van de overheid uit ISI niet meer veroorloofd kon worden. Het vallen van de Muur en de opening van de Oost-Europese economieën maakte echter dat Mexico moest concurreren met deze nieuwe landen om investeringen.²⁶ Het vormen van een vrijhandelszone in Noord-Amerika leek voor deze twee knelpunten de beste oplossing. Een vrijhandelsverdrag zou immers een juridisch raamwerk bieden voor de integratie van de Mexicaanse economie met de Amerikaanse, hetgeen Mexico bescherming zou bieden tegen de Amerikaanse machtspositie. Het Amerikaanse protectionisme zou worden afgebouwd, zodat de Mexicaanse landbouw zou kunnen concurreren en exporteren. Bovendien zou de toegang tot de gehele Noord-Amerikaanse markt Mexico een voordeel geven boven andere landen om investeerders aan te trekken.²⁷

Behalve de binnenlandse factoren was ook de internationale en bilaterale context van invloed op de vorming van NAFTA. Reeds voor de onderhandelingen over NAFTA vond binnen de GATT de zogenaamde Uruguay Ronde plaats met als doel wereldwijde vrijhandel. Deze liep al sinds 1986 en de Verenigde Staten hadden er belang bij dat er een akkoord kwam. Veel landen voelden de dominantie van de Amerikaanse onderhandelaars, dus zij moesten onder druk komen te staan akkoord te gaan. Een mogelijkheid hiertoe was een vlucht voorwaarts te doen door middel van bilaterale verdragen. Zodoende sloten de Verenigde Staten en Canada in 1988 een vrijhandelsverdrag, waardoor Mexico zich in 1990 genoodzaakt voelde tot actie over te gaan. Uiteindelijk zou de trinationale NAFTA behalve als pressiemiddel tevens als inspiratie dienen voor de nieuwe Wereldhandelsorganisatie (WTO).²⁸ Ondanks de liberaliserende wereldmarkt was er begin jaren negentig tevens een internationale

---

²⁵ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 240-242.

²⁶ S. Globerman en M. Walker (ed.), *Assesing NAFTA : A Trinational Analysis* (Vancouver 1993) 61-62.

²⁷ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 86-87.

²⁸ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 257-258.

trend tot vorming van regionale protectionistische handelsblokken. De NAFTA was hierin voornamelijk het Noord-Amerikaanse tegenwicht van de Europese Unie.²⁹

Afgezien van de invloed van de GATT speelden er nog andere internationale ontwikkelingen een rol. Mexico was immers het paradepaardje geworden van de zogenaamde Washington Consensus tussen het IMF, de Wereldbank en de Amerikaanse schatkist. Bovendien was het land een *test case* voor andere liberaliserende Latijns-Amerikaanse landen en werd het voor deze rol beloond. Onder president Salinas stond Mexico jaarlijks op de eerste plaats van de *non-poverty lending* lijst van de Wereldbank, was het in 1992 de grootste ontvanger van Wereldbank leningen en ging 40% van alle Wereldbank leningen in Latijns-Amerika tussen 1989 en 1991 naar Mexico.³⁰ Hoewel deze externe invloed in ogenschouw genomen dient te worden, was het vertrouwen in herstructurering onder Mexicaanse politici groot. Vanaf de toetreding tot GATT verlaagde Mexico de importtarieven tot 20% in plaats van de in het verdrag afgesproken 50%.³¹ Een dergelijke maatregel kan alleen uit oprecht geloof in vrijhandel als ontwikkelingsmodel en opstap naar moderniteit zijn genomen. Mexico wilde een concurrerend land worden met een sterke exportsector, waar werk was voor al die Mexicanen die op dat moment hun geluk elders zochten.

1.6 Het migratievraagstuk en NAFTA

Een belangrijke motivatie tot het sluiten van NAFTA voor zowel Amerikaanse als Mexicaanse politici was de grote migratiestroom van Mexicanen naar de Verenigde Staten. De grootschalige migratie van Mexicanen lag langzaamaan steeds gevoeliger in de Amerikaanse samenleving. Immigratie is een lastig politiek thema en migratie voorkomen is vaak populairder bij het electoraat dan migratie mogelijk maken.³² Ook in Mexico werd het vertrek van Mexicanen niet toegejuicht. President Salinas wilde juist deze groep ondernemende Mexicanen behouden om een modern land op te bouwen.³³ Het probleem dat politici van beide landen echter niet onderkenden was de structurele achtergrond van de Mexicaanse migratiestroom, namelijk de urbanisatie van Mexico die al decennia lang voortschreed. Op het moment van het sluiten van de NAFTA woonde nog steeds 28% van de

---

²⁹ Monto, *The Roots of Mexican Labor Migration*, 218.

³⁰ H. Browne, *For richer, For Poorer : shaping U.S.-Mexican integration* (Albuquerque 1994) 15.

³¹ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 260.

³² D. Rodrik, 'Feasible Globalizations' (versie september 2002), <http://www.nber.org/papers/w9129> (27 mei 2013) 21.

³³ Monto, *The Roots of Mexican Labor Migration*, 205.

Mexicanen op het platteland, terwijl hier slechts 8% van het BBP verdiend werd. Migratie was zodoende dus een blijvend gegeven en het enige waarop NAFTA invloed kon hebben, was het tempo en de bestemming van de migratie door beïnvloeding van push- en pullfactoren.³⁴

De Mexicaanse migratiegeschiedenis kende twee met elkaar verweven processen, namelijk interne en internationale migratie. Bij de interne migratie was er sprake van plattelandsbewoners die naar de stad trokken, voornamelijk naar Mexico-Stad. Deze migratie vond zijn oorsprong in de snelle groei van de plattelandsbevolking en de structurele benadeling van kleine boeren ten opzichte van grootschalige landbouw en de benadeling van het platteland ten opzichte van de stad sinds de jaren veertig. Maïsprijzen werden laaggehouden voor de stadsbevolking ten behoeve van de industrialisatie en goedkoop krediet bevorderde mechanisatie voor de grootschalige landbouw. De migratietrend begon in de jaren tachtig te keren met de afname van de productie en de groei van voedselimport als gevolg van de hervorming van de economie en de gebrekkige voedselproductie onder ISI. Er vond een verschuiving plaats van de grootste migratiestroom. In plaats van naar Mexico-Stad trokken veel Mexicanen richting Noord-Mexico en de Verenigde Staten.³⁵

Hoewel er altijd al migratie op basis van seizoenswerk was geweest vanuit Noord-Mexico naar de Verenigde Staten, veranderden enkele zaken de eigenschappen van de migratie. Vanaf 1942 tot 1964 werden veel Mexicanen onder het *Bracero* programma als seizoensarbeider ingezet in de Amerikaanse landbouw. Dit werd echter afgeschaft, waarna in Noord-Mexico de exportzone werd gevestigd ter compensatie van de verloren werkgelegenheid. Deze *maquiladora* regio begon vanaf de jaren tachtig ook Mexicanen uit de steden en uit het zuiden aan te trekken. Bovendien ontstond er vraag naar Mexicaanse arbeidsmigranten in de herstructurende Amerikaanse economie. In plaats van in de landbouwsector aan de slag te gaan, trokken veel Mexicanen naar de steden om ongeschoold werk te doen. De migratie verloor het circulerende karakter en veel Mexicanen vestigden zich permanent in steden in met name Californië en Texas. In plaats van de landbouw werkten Mexicanen nu in de industrie, horeca, bouwsector of in diensten als tuinman, kinderoppas of schoonmaakster.³⁶ Hoewel de migratiestromen voornamelijk van zuid naar noord liepen, bleek er binnen gemeenschappen een zekere *path-dependency* te bestaan in de migratiebestemming. Zodoende bleef er ook migratie plaatsvinden naar Mexico-Stad. Het was

---

³⁴ S. Weintraub, 'NAFTA and migration', *National Forum*, Volume 74, Issue 3 (1994) 29-33.

³⁵ Monto, *The Roots of Mexican Labor Migration*, 12-13.

³⁶ R.C. Jones, *Ambivalent journey : U.S. migration and economic mobility in North-Central Mexico* (Tucson 1995) 52-55.

het sociale netwerk van familie en dorpsgenoten dat de bestemming van migranten bepaalde.³⁷

De grote toestroom van Mexicanen lag gevoelig in de Verenigde Staten en vanaf 1991 werd het aantal hekken en grenspatrouilles steeds groter. Een poging om de migratie te controleren was de *Immigration Reform and Control Act* (IRCA) van 1986. Hierbij werden drie miljoen illegale Mexicaanse migranten genaturaliseerd en tegelijkertijd werd de controle op illegale arbeid bij Amerikaanse bedrijven vergroot. De toestroom werd tijdelijk verminderd, maar de noodzaak tot strengere grensbewaking werd duidelijk toen de toestroom na enkele jaren toch weer begon te stijgen. Bovendien groeide de Mexicaanse gemeenschap in de Verenigde Staten door de IRCA nog sneller, omdat veel migranten hun gezinnen herenigden. De enige mogelijkheid leek de pushfactoren in Mexico op te heffen door middel van economische groei en banen, hetgeen NAFTA moest gaan bewerkstelligen.³⁸ De Mexicaanse arbeidsbevolking groeide echter jaarlijks met één miljoen. Deze groep zou pas volledig opgevangen kunnen worden bij een jaarlijkse economische groei van vijf procent. Hoewel de geboortecijfers daalden, zou het nog vijftien jaar duren voordat deze jaarlijkse groei minder zou worden.³⁹ Bovendien bleef er vraag naar Mexicaanse migranten in de Amerikaanse industrie. Deze was sinds de jaren tachtig geherstructureerd om internationaal te kunnen concurreren. De industrie was in het productieproces afhankelijk geworden van arbeiders die de lage lonen en beperkte werkzekerheid accepteerden: Mexicanen.⁴⁰ Ondanks het illegale karakter van de internationale migratie waren de voorwaarden van vraag en aanbod zo sterk met elkaar in overeenkomst dat de trend niet te stoppen leek. De vraag is hoe lang het zou duren voor beide regeringen bleven geloven in NAFTA als rem op de migratie voordat ze daadwerkelijk zouden overgaan tot een realistischer beleid van regulering.

De historische aanloop naar NAFTA laat zien dat de keuze om een vrijhandelszone te vormen noch een gedetermineerd besluit was noch een willekeurig avontuur. ISI als ontwikkelingsmodel voor Mexico had gefaald en de Mexicaanse economie was aan het integreren met de Amerikaanse. De Mexicaanse landbouwsector kon de stadsbevolking niet meer van voldoende voedsel voorzien en de industrialisatie was vastgelopen. Bovendien had het industrialisatiebeleid de verschillen tussen stad en platteland ernstig vergroot. De

---

³⁷ Jones, *Ambivalent journey*, 59.

³⁸ Monto, *The Roots of Mexican Labor Migration*, 205-208.

³⁹ S. Weintraub, 'NAFTA and migration', *National Forum*, Volume 74, Issue 3 (1994) 29-33.

⁴⁰ A.I. Canales, 'International migration and labour flexibility in the context of NAFTA', *International social science journal*, Volume 52, Issue 165 (2000) 412-413.

liberalisering heeft dit verschil echter niet kunnen opheffen. Er lijkt een voortdurende tegenstelling te zijn tussen stad en platteland, een tegenstelling die leidde tot migratie. Eerst binnen Mexico, maar later steeds vaker naar de Verenigde Staten. De steden hadden immers door de liberalisering meer toegang tot voedsel door import, maar banen waren er nog steeds niet. NAFTA moest zowel de migratie als de werkeloosheid aanpakken ondanks de structurele achtergrond van beide problemen.

Hoofdstuk 2: NAFTA in praktijk

In *Making Globalization Work* schetst Joseph Stiglitz een beeld van NAFTA als mislukte hoop op grote jaarlijkse economische groei. Bovendien zou het belangrijkste effect zijn dat Mexico alleen maar meer afhankelijk is geworden van de Verenigde Staten dan voorheen.⁴¹ In de discussie over *feasible globalization* blijkt regelmatig dat er geen eenduidig antwoord is op de vraag of globalisering *an sich* wenselijk is. Het proces genereert winnaars en verliezers. Zodoende is de beoordeling of er sprake is van een positieve of negatieve ontwikkeling afhankelijk van waarop de focus ligt.⁴² Hetzelfde is het geval bij de liberalisering van handel door middel van een vrijhandelszone. Een debat over NAFTA kristalliseert zich al snel uit tussen overtuigde voor- en tegenstanders. Tegen elk argument van beide zijden valt een tegenargument te formuleren, omdat zij beide een andere focus hebben. Een scheidslijn valt te trekken als het gaat om korte- en lange termijn voordelen. De voorstanders van NAFTA wijzen op de lange termijn voordelen die de modernisering van Mexico heeft, terwijl tegenstanders wijzen op het verlies van waardevol bestaan in het heden. Hoewel het soms lastig is om de schrijnende verhalen in een perspectief van toekomstgerichte ontwikkeling te plaatsen, is het noodzakelijk om een genuanceerd beeld te schetsen van de directe effecten van NAFTA op Mexico.

2.1 *Oppositie en de Peso-crisis*

De tegenstelling tussen voor- en tegenstanders escaleerde direct met de inwerkingtreding van NAFTA op 1 januari 1994 in een opstand in Chiapas. De technocratische politici waren het doelwit van de opstandelingen van het EZLN die geen boodschap hadden aan neo-liberale modernisering. Zij wilden slechts de traditionele leefwijze en cultuur van de inheemse bevolking beschermen tegen het internationale kapitalisme. De *ejidos* waren voor hen het grondwettelijke recht op de traditionele gemeenschappelijke productie van de inheemse bevolking. Met NAFTA leek dit recht verloren te gaan.⁴³ Deze opstand met een roep om democratie werd gevolgd door politieke moorden op onder andere de PRI presidentskandidaat Colosio. De woeligheden haalden het internationale vertrouwen in Mexico onderuit en er was

---

⁴¹ Stiglitz, *Making Globalization Work*, 64.

⁴² E. Aisbett, 'Why are critics so convinced that globalization is bad for the poor' (versie januari 2005), <http://www.nber.org/papers/w11066> (18 juni 2013) 1-2.

⁴³ Ejército Zapatista de Liberación Nacional, 'Primera Declaración de la Selva Lacandona' (versie 1993), <http://palabra.ezln.org.mx/> (28 mei 2013).

een grote kapitaalvlucht het land uit. De kunstmatig hooggehouden Peso-koers moest vrijgegeven worden en deze kelderde naar ongekende diepte. De Amerikaanse overheid en het IMF moesten financieel te hulp schieten om Mexico van een failliet te redden.⁴⁴ Het gekunstelde positieve beeld van Mexico als ontwikkeld land waar het veilig investeren was, werd ontmaskerd en president Salinas bleek toch corrupter dan het technocratische imago dat hij de wereld ten toon had gespreid. Nauwelijks een jaar na de inwerkingtreding van NAFTA stond Mexico er met de Peso-crisis weer vrijwel hetzelfde voor als in de jaren tachtig.⁴⁵

Hoewel zij onbewust medeveroorzaker waren van de Peso-crisis, leek de economische crisis de critici van NAFTA in het gelijk te stellen. Zij zelf hadden echter vaak een ander fundament van kritiek dan puur economische cijfers. Het grote verzet kwam uit de hoek van linkse partijen, vakbonden en intellectuelen, maar ook vanuit ecologische groeperingen, inheemse stammen en het midden- en kleinbedrijf. De kritiek vanuit linkse hoek kwam voort uit de angst voor een erosie van arbeidsrechten. Ecologische groeperingen en inheemse stammen vreesden grootschalige milieuvervuiling en in het geval van de stammen ook een verlies van verworven rechten en soevereiniteit. Het midden- en kleinbedrijf vreesden vooral ten onder te gaan aan internationale concurrentie van multinationals.⁴⁶ Het is lastig om deze groepen ongelijk te geven als gekeken wordt naar de eerste jaren van NAFTA. Hierbij dient echter wel steeds de Peso-crisis in gedachte te worden gehouden. De toegenomen armoede en migratie van het eerste decennium van NAFTA kan hier niet los van worden gezien. Persoonlijke verhalen van Mexicaanse migranten die geen andere mogelijkheid hadden dan naar de Verenigde Staten te verhuizen lijken voor de argeloze lezer al snel een gevolg van NAFTA, terwijl deze ook onderdeel waren van de migratiegeschiedenis voor 1994. Verhalen over misstanden en uitbuiting, in bijvoorbeeld het Tar Heel slachthuis in North-Carolina, lijken de critici van NAFTA in het gelijk te stellen.⁴⁷ Dergelijke verhalen vertonen een discrepantie tussen het positieve beeld dat technocraten schetsen over economische vooruitgang en de dagelijkse praktijk. Toch zijn het juist dergelijke algemene economische structuren die als leidraad genomen moeten worden bij een analyse over de effecten van NAFTA. Het was immers de structurele achtergrond van push- en pullfactoren die de Mexicaanse migratie gaande hield.

---

⁴⁴ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 243.

⁴⁵ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 282-283.

⁴⁶ D.G. Peña, *The terror of the machine : technology, work, gender, and ecology on the U.S.-Mexico border* (Austin 1997) 312-314.

⁴⁷ D. Bacon, 'Mexico's Great Migration', *Nation*, Volume 294, Issue 4 (2012) 11-18.

2.2 *Ejid*os en agrarische export

Wellicht één van de belangrijkste veranderingen die NAFTA bewerkstelligde was de hervorming van de *ejidos*. Het was met name deze hervorming die het EZLN wilde bestrijden, aangezien veel inheemse stammen afhankelijk waren van deze gemeenschappelijke landbouw voor hun voedselvoorziening. Bovendien had het systeem een cultureel-historische waarde sinds de Mexicaanse Revolutie. De opstandelingen werden dan ook *Zapatistas* genoemd naar de Mexicaanse revolutionair Emilio Zapata. De hervorming die doorgevoerd werd was dat de bezitters van de *ejidos* voortaan hun grond mochten verkopen. Hierdoor was het mogelijk om grotere stukken land te verwerven en hierop grootschalige landbouw te praktiseren. Om de kleine boeren te beschermen werd de prijsgarantie voor veel agrarische producten afgeschaft en vervangen voor het vijftienjarige *Pro-Campo* programma. De kleine, zelfvoorzienende boeren hadden sowieso al niet van de prijsgarantie geprofiteerd en voortaan kregen ze in plaats hiervan directe steun.⁴⁸ Feitelijk was het doel echter minder fragmentatie, dus minder kleine boeren. Grootschalige landbouwbedrijven zouden technologie kunnen introduceren om de productiviteit te verhogen en zodoende internationaal te concurreren.⁴⁹

De achtergrond van de hervorming was het feit dat Mexico niet onafhankelijk was van de import van voedsel, terwijl de organisatie van de agrarische sector hier wel grotendeels op was gericht. Zelfvoorziening waren zowel een ideaal van de Mexicaanse Revolutie als van ISI geweest. Voor de Mexicaanse Revolutie hadden tweeduizend families 87% van de grond in handen. Dit land werd na de revolutie verdeeld en zelfs tien jaar na NAFTA was 103 miljoen hectaren grond nog verdeeld onder 3,5 miljoen boeren. De realiteit van deze fragmentatie was dat de groei van de productiviteit de bevolkingsgroei niet kon bijhouden. Desalniettemin vond 62% van de binnenlandse maïsproductie plaats op *ejidos*. De *ejidos* lagen vooral in het zuiden, aangezien in het noorden al sinds de jaren zeventig een omschakeling naar grootschalige landbouw gaande was. De zuidelijke *ejidos* hadden nauwelijks transportmogelijkheden naar de stedelijke gebieden en waren zodoende niet marktgericht. Vijftig procent van de productie werd voor eigen consumptie gebruikt. Bovendien waren de *ejidos* afhankelijk van regen voor bewatering, terwijl in het noorden reeds grote irrigatiesystemen waren aangelegd in de jaren zeventig.⁵⁰ Bij het sluiten van NAFTA was reeds duidelijk dat de omschakeling voor deze boeren vrijwel onmogelijk was. Wellicht zou

---

⁴⁸ S. Weintraub, 'NAFTA and migration', *National Forum*, Volume 74, Issue 3 (1994) 29-33.

⁴⁹ Monto, *The Roots of Mexican Labor Migration*, 212.

⁵⁰ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 331-336.

de export van agrarische producten als groente en fruit stijgen, maar ook de import van Amerikaanse gesubsidieerde maïs zou stijgen. Om exportgericht te worden, zouden de kleine boeren hun land moeten verkopen aan grootgrondbezitters met migratie als enige alternatief. In 2008 zou de importheffing op Amerikaanse maïs volledig uitgefaseerd zijn, waardoor volgens voorspellingen van de Mexicaanse staatssecretaris van Landbouw uit 1992 dertien miljoen kleine boeren het platteland zouden moeten verlaten.⁵¹ Sommige economen benadrukten echter dat juist de isolatie van de markt die de zelfvoorzienende *ejidos* kenmerkte hen zou beschermen tegen de invloed van Amerikaanse import.⁵²

Hoewel veel kleine boeren met de hervorming hun bestaansmiddel ontnomen wordt, is het doel van de aanpak een modernisering van de landbouwsector. De kleine boeren worden gedwongen vanuit de informele zelfvoorzienende economie deel te nemen aan de formele geldeconomie. Mexico zal het comparatief voordeel dat het heeft bij de productie van groente, fruit, koffie en bloemen kunnen inzetten in de wereldmarkt, terwijl het wellicht voor maïs afhankelijk is van de Verenigde Staten. Dit kan ook voordelig zijn voor de Mexicaanse bevolking aangezien de prijzen zullen dalen. Bovendien dient in ogenschouw genomen te worden dat Mexico voor het sluiten van de NAFTA geen invloed had op het Amerikaanse protectionisme tegen Mexicaanse agrarische producten en er nu een trinationaal panel voor handelsgeschillen is. Hoewel sommige economen als Joseph Stiglitz kritisch zijn over de *non-tariff barriers* die de Verenigde Staten nog steeds inzet. Er zullen zich wederom winnaars en verliezers aftekenen. De prijs van maïs daalde twintig procent tussen 1995 en 2003, hetgeen gunstig is voor de stadsbevolking en ongunstig voor de boeren. De betere voedselvoorziening is zichtbaar in de groei van de vleesconsumptie in Mexico. Tussen 1990 en 2002 groeide deze van 12,3 kilogram per persoon per jaar naar 16,4 kilogram.⁵³ De winnaars lijken de consumenten in de steden te zijn. De verliezers lijken vooral op het platteland te wonen, aangezien mechanisering van landbouw per definitie tot minder banen leidt. Met de hervorming van de *ejidos* ontstond er voor hen een nieuwe pushfactor die de decennia lange urbanisatie in stand hield.

---

⁵¹ Browne, *For Richer, For Poorer*, 24.

⁵² Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 332.

⁵³ *Ibidem*, 329-332.

2.3 Maquiladoras

De meest met NAFTA geassocieerde ontwikkeling in Mexico is wellicht de explosieve groei van de *maquiladoras*. Het begrip *maquiladora* heeft zowel een productietechnische als een geografische connotatie. De productietechnische connotatie is de verwerking van producten door middel van arbeidsintensieve processen en de geografische connotatie slaat op de regio waarin deze fabrieken staan, namelijk de voormalige exportzone aan de grens met de Verenigde Staten. Het idee van de exportzone was dat halffabricaten vanuit de Verenigde Staten zonder heffingen de grens over gingen om voor lagere lonen verwerkt te worden tot eindproducten in Mexico. Bij de invoer naar de Verenigde Staten werd alleen een heffing betaald over de toegevoegde waarde van de Mexicaanse arbeid. Deze regeling verviel waardoor de exportzone voortaan onder de gebruikelijke NAFTA regelingen viel. Dit was echter geen probleem voor de groei, aangezien de regio relatief goedkoop producten kon blijven verwerken, maar nu met het voordeel dat bedrijven vanuit Mexico toegang hadden tot de gehele Noord-Amerikaanse markt. Dit maakte de regio een gunstige vestigingsplaats voor niet alleen Amerikaanse maar ook Aziatische producenten.⁵⁴

De *maquiladoras* zijn vanaf hun groei in de jaren tachtig onderwerp van kritiek geweest. In 1982 waren er 585 fabrieken en dit aantal groeide uit tot 2160 in 1993.⁵⁵ De exportzone leek een industrieel ontwikkelingsmodel, maar veroorzaakte slechts een tweedeling van Mexico tussen noord en zuid. Het doel was banen te creëren voor Mexicanen, hetgeen ook lukte, maar de werkgelegenheid was volledig afhankelijk van de vraag naar producten binnen de Verenigde Staten. Bovendien waren het fabrieken die vaak voor honderd procent in handen waren van buitenlandse eigenaren.⁵⁶ De groei van het aantal *maquiladoras* was onderdeel van de herstructurering van de Amerikaanse productie. Productieprocessen die arbeidsintensief waren, werden naar Mexico verplaatst omdat de lonen daar lager waren. Bovendien hadden Mexicaanse arbeiders minder rechten, waardoor er een flexibeler personeelsbeleid mogelijk was.⁵⁷ De critici van deze 'stille integratie' uit de jaren tachtig waren tevens kritisch over NAFTA. Hoewel afhankelijkheid van de Verenigde Staten een gegeven was van voor de NAFTA, bleef dit één van de kritiekpunten op NAFTA. Hierbij wordt voorbijgegaan aan het feit dat wederzijdse afhankelijkheid een logisch gevolg is van

---

⁵⁴ Clement e.a., *North American Economic Integration*, 304-305.

⁵⁵ Browne, *For Richer, For Poorer*, 31.

⁵⁶ *Ibidem*, 20-21.

⁵⁷ Canales, 'International migration and labour flexibility in the context of NAFTA', 412-413.

handel tussen buurlanden. De Mexicaanse industrie is afhankelijk van de vraag op de Amerikaanse markt en de Amerikaanse markt is zodoende afhankelijk van de goedkope Mexicaanse productie. Hoewel het negatief beoordeeld kan worden, lijkt afhankelijkheid niet meer dan een realiteit die beter geaccepteerd en gereguleerd kan worden door middel van verdragen dan iets dat bestreden moet worden.

De tweedeling tussen noord en zuid die een kritiekpunt was op de *maquiladoras* is na NAFTA verder toegenomen. Tussen 1994 en 2004 verschoof slechts een klein deel van de betreffende fabrieken richting het binnenland. In 2004 was het aandeel vestigingen van *maquiladoras* in de grensregio's van het totaal aantal in Mexico 79% ten opzichte van 82% in 1994. Deze tweedeling werd veroorzaakt doordat het noorden het voordeel van een kortere afstand tot de Amerikaanse grens had. Bovendien was de Mexicaanse infrastructuur niet goed genoeg ontwikkeld om transportkosten vanuit het binnenland laag te houden.⁵⁸ Het effect van NAFTA tekende zich vooral af in de inrichting van de Mexicaanse economie. De privatisering en internationale concurrentie leidden tot een heroriëntatie van middelgrote- en kleine bedrijven om te kunnen overleven. Veel bedrijven werden leveranciers en transporteurs van producten voor de *maquiladoras*. Hierdoor werd de economie buiten de grensregio ook ingericht ten behoeve van de *maquiladoras*.⁵⁹ De kanttekening die hierbij gemaakt moet worden is dat er hier slechts sprake was van een verschuiving van de centrum-periferie verhouding binnen Mexico. Waar voorheen steden als Mexico-Stad en Monterrey het centrum vormden, werd nu ook het noorden een centrum van economische activiteit in steden als Tijuana, Ciudad Juárez en Mexicali.

De belangrijkste ontwikkeling van de *maquiladoras* was echter de explosieve groei die zij doormaakten na 1994 en het belang dat zij hiermee hadden voor de Mexicaanse economie. Het aantal Mexicanen dat hier werkzaam was steeg van 119.000 in 1990 tot ongeveer 1.140.000 in 2001.⁶⁰ Vanuit een vergelijkend perspectief met andere landen na de liberalisering van de wereldhandel sinds 1994 lijkt het effect van de *maquiladoras* op Mexico positief. Globalisering en neoliberalisering hadden vaak geen bevorderlijk effect op de industriële ontwikkeling van ontwikkelingslanden, terwijl NAFTA met de *maquiladoras* dit effect wel had in Mexico. Het aandeel in de export groeide van 34% in 1991 naar 48% in 2003.⁶¹ Sommige economen zien de *maquiladoras* weldegelijk als een ontwikkelingsmodel.

---

⁵⁸ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 103-104.

⁵⁹ Canales, 'International migration and labour flexibility in the context of NAFTA', 413.

⁶⁰ J. Carillo en M. Del Rosio Barajas, *Maquiladoras fronterizas : evolución y heterogeneidad en los sectores electrónico y automotriz* (Tijuana 2007) 51.

⁶¹ Carillo en Del Rosio Barajas, *Maquiladoras fronterizas*, 61-63.

Zij wijzen op de steeds geavanceerdere productie die soms scholing van het personeel noodzakelijk maakt. Bovendien vindt er regionale concentratie van bepaalde industrieën in clusters plaats. Zo ontstaan er specialisaties van steden, bijvoorbeeld in Mexicali waar vooral veel elektronica producenten zich vestigden.⁶² De belangrijkste bijdrage van de *maquiladoras* voor Mexico als geheel was het positieve effect op de handelsbalans. Met name de export van auto-onderdelen en motoren naar de Verenigde Staten steeg enorm en was vanaf 1996 zelfs groter dan de olie-export. Met het oog op de Peso-crisis kunnen de *maquiladoras* zelfs als de redding van de volledig gestagneerde Mexicaanse economie worden gezien. Waar de economie in 1995 met zeven procent kromp steeg de Mexicaanse export met ruim dertig procent, met name dankzij de auto-industrie.⁶³ Uiteindelijk ontstond er vanaf 1997 weer een tekort op de handelsbalans, maar de groeiende export van de *maquiladoras* beperkte dit tot een minimum.⁶⁴ Desalniettemin was het tekort op de betalingsbalans een teken dat Mexico voornamelijk een importland bleef. Ondanks de stabilisatie na de Peso-crisis, bleef dit de realiteit van NAFTA.

2.4 De eerste tien jaar van NAFTA in het algemeen

Het relatief snelle herstel na de Peso-crisis leek een teken dat de Mexicaanse economie weerbaarder was dan in de jaren tachtig. De Peso-crisis duurde minder lang dan de crisis van 1982.⁶⁵ Het Bruto Nationaal Product (BNP) steeg in 1996 met vijf procent en in 1997 met 7%.⁶⁶ Desalniettemin daalde het gemiddelde reële loon in Mexico met twintig procent tussen 1994 en 1997 en naderde het pas rond 2003 het niveau van voor 1994.⁶⁷ Aangezien Mexico een land was geweest met een gebrek aan kapitaal door te weinig binnenlandse spaartegoeden, was het sinds de teruggedrongen rol van de overheid voor kapitaal van het buitenland afhankelijk. Deze investeringen werden mogelijk gemaakt door de liberalisering van de kapitaalmarkt en het openen van afgeschermdere sectoren sinds de jaren tachtig en NAFTA. Bovendien zorgde de vrijgegeven wisselkoers ervoor dat het tekort op de betalingsbalans niet meer gecorrigeerd hoefde te worden door ingrijpende devaluaties.⁶⁸ Binnen tien jaar was 25% van de Mexicaanse werknemers werkzaam in een bedrijf dat

---

⁶² Carillo en Del Rosio Barajas, *Maquiladoras fronterizas*, 102.

⁶³ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 95-96.

⁶⁴ Carillo en Del Rosio Barajas, *Maquiladoras fronterizas*, 61.

⁶⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development, *Territorial Reviews Mexico* (Parijs 2003) 34.

⁶⁶ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 93.

⁶⁷ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 99.

⁶⁸ Coffey e.a., *NAFTA - Past, Present and Future*, 98-101.

buitenlandse investeerders had. Hier lagen de lonen gemiddeld 48% hoger dan het nationaal gemiddelde. Vanuit de Verenigde Staten werden grootschalige investeringen gedaan in projecten als 'Silicon Border' in Mexicali. Hier werd sinds 2005 voor één miljard dollar een industrieel park voor de computerindustrie aangelegd.⁶⁹

De vraag of NAFTA daadwerkelijk voor banen gezorgd heeft in Mexico is lastig te beantwoorden. De Mexicaanse overheid hanteert voor het begrip werkeloosheid het criterium van minder dan één uur werk in de week. Het officiële werkeloosheid cijfer daalde tussen 1993 en 2003 van 3,2% naar 2,6%. Het aantal werknemers met meer dan 35 uur werk per week bleef ongeveer 71%. Een aantal factoren dat de vergelijking van gegevens bemoeilijkt is het feit dat veel Mexicanen verschillende baantjes tegelijk combineren en vooral het grote aandeel van de informele sector.⁷⁰ De schatting van het aandeel van de informele sector in de economie van bijvoorbeeld Mexico-Stad lag voor midden jaren negentig op vijftig procent.⁷¹ Bovendien blijft een deel van de laagste inkomensklasse actief in de informele sector als zelfvoorzienende kleine boeren.⁷²

Het grootste probleem was de persistente ongelijkheid binnen de Mexicaanse samenleving. Het percentage van mensen dat onder de armoedegrens leefde, bleef gelijk op 53%, maar het absolute aantal van hen steeg door de bevolkingstoename. De armste regio's lagen in het zuiden, zuidoosten en het midden van het land. Tussen 2000 en 2006 werden er vanuit de overheid initiatieven ondernomen om de ongelijkheid aan te pakken. In plaats van dit vanuit de federale overheid te doen, zoals in het verleden, werd besloten een gezamenlijke aanpak tot stand te brengen met regionale overheden en het bedrijfsleven. Het blijvende risico van een dergelijke decentrale aanpak in Mexico is de blijvende invloed van corruptie op het politieke bestel. Bovendien wordt slechts vijf procent van alle belasting op subnationaal niveau geïnd, hetgeen projecten toch afhankelijk maakt van de federale overheid.⁷³ Hoewel de ongelijkheid in 2000 groter was dan in 1984, lijkt er wel sprake te zijn van een verbetering van de middeninkomens.⁷⁴ Een groeiende middenklasse kan een teken zijn van een moderniserende Mexicaanse economie. Het extra geld dat deze mensen te besteden hebben, kan de binnenlandse bestedingen laten toenemen, maar de vraag is hoeveel daarvan de Mexicaanse productie stimuleert en hoeveel van deze uitgaven wegvloeit naar het buitenland.

---

⁶⁹ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 98-99.

⁷⁰ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 99-100.

⁷¹ OECD, *Territorial Reviews Mexico*, 14.

⁷² *Ibidem*, 35.

⁷³ *Ibidem*, 15-19.

⁷⁴ *Ibidem*, 34.

Het gebrek aan publieke voorzieningen blijft de Mexicaanse economie parten spelen. Een belangrijke publieke voorziening die achterblijft is het onderwijs. Hier lijkt zich een tweedeling af te tekenen tussen winnaars en verliezers. Het aantal universitair geschoolden groeit namelijk vele malen harder dan het aantal mensen dat de middelbare school of basisschool afrondt. Er ontstaat een klein, rijk deel van de bevolking dat veel onderwijs geniet en een groot, arm deel dat nog steeds nauwelijks onderwijs volgt.⁷⁵ Mexico doet het in vergelijking een stuk slechter dan andere Latijns-Amerikaanse landen als Peru en Ecuador, terwijl deze landen een lager BBP hebben.⁷⁶ Voorts blijft het platteland door de gebrekkige infrastructuur nog steeds relatief geïsoleerd. Door hoge transportkosten blijven prijzen op het platteland relatief hoog en heeft de plattelandsbevolking een lage reële koopkracht.⁷⁷ De hoge transport kan tevens slecht zijn voor het midden- en kleinbedrijf dat hierdoor minder markttoegang heeft. Multinationals zullen hier minder last van hebben, aangezien zij minder afhankelijk zijn van landtransport vanwege de toegang tot containerhavens.

2.5 Het laatste decennium

Een blik op de economische cijfers van Mexico de laatste jaren geeft een beeld van een relatief stabiele economie, waar echter de ongelijkheid voortduurt. In de periode van 2001 tot 2003 had het land te kampen met de internationale recessie met minimale reële groei van het BBP.⁷⁸ Deze recessie leidde tot verminderde productie en banenverlies in de *maquiladoras* door de kleinere vraag in de Verenigde Staten in combinatie met de toetreding van China tot de WTO.⁷⁹ Met het oog op de financiële crisis lijkt Mexico het echter relatief goed te doen in vergelijking tot het Westen. Desalniettemin kwam ook in Mexico de klap heel hard aan met een reëel BBP dat 7,7% kromp in 2009. Ondanks een preventieve lening bij het IMF in 2009 is het overheidstekort echter jaarlijks onder de drie procent gebleven.⁸⁰ Mexico blijft een importland met vrijwel jaarlijks een tekort op de handelsbalans (zie bijlage 1). De staatsschuld blijft in vergelijking tot het tijdperk voor NAFTA echter relatief beperkt, hoewel deze sinds de kredietcrisis wel weer wat is toegenomen (zie bijlage 2).

---

⁷⁵ OECD, *Territorial Reviews Mexico*, 37.

⁷⁶ *Ibidem*, 63.

⁷⁷ *Ibidem*, 42.

⁷⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development, 'Country Statistical Profile Mexico 2009' (6 april 2009), <http://dx.doi.org/10.1787/20752288-2009-table-mex> (29 mei 2013).

⁷⁹ Carillo en Del Rosio Barajas, *Maquiladoras fronterizas*, 68.

⁸⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development, 'Country Statistical Profile Mexico 2013' (28 februari 2013), <http://dx.doi.org/10.1787/csp-mex-table-2013-1-en> (29 mei 2013).

De belangrijkste indicatoren voor de welvaart van de Mexicaanse bevolking zijn echter de werkeloosheid, inflatie, koopkracht en armoedecijfers. De werkeloosheid als percentage van de beroepsbevolking is eerst gegroeid en sindsdien iets afgenomen. In 2005 was dit op het minimum van 3,6% en in 2009 op een maximum van 5,5%, terwijl het in 2011 afgenomen is tot 5,2%. Wat betreft de inflatie vertoont Mexico relatief lage cijfers. In de periode van 2008 tot 2011 was de inflatie achtereenvolgens 5,1%, 5,3% en 4,2% en 3,4% per jaar.⁸¹ De langetermijntrend van inflatie in Mexico is sinds NAFTA bovendien een stuk verbeterd en de inflatie is sinds de Peso-crisis relatief stabiel (zie bijlage 3). Bovendien heeft de koopkracht van de Mexicanen de afgelopen jaren een grote groei doorgemaakt (zie bijlage 4). De vraag is hoe deze verdeeld is, want de armoedecijfers tonen een voortdurend slecht beeld. Hoewel in 2006 een minimum van 42,7% Mexicanen onder de armoedegrens bereikt werd, is dit percentage in 2010 weer opgelopen tot 51,3% van de bevolking.⁸²

De cijfers lijken te zeggen dat het met Mexico als land steeds beter gaat, maar dat een groot deel van de bevolking hier nog steeds maar minimaal van profiteert. De langetermijn trend van economische groei toont aan dat de jaarlijkse groei van minimaal vijf procent die nodig was om genoeg banen te creëren voor de groeiende bevolking zelden gehaald is (zie bijlage 5 en 6). Mexico heeft bovendien een zeer beperkt sociaal vangnet, waar bijvoorbeeld geen werkeloosheidsuitkering inzit.⁸³ De grootte van de informele sector is een belemmering voor de vorming hiervan, omdat de overheid een hoop belastinggeld misloopt. De integratie van de informele sector in de formele economie is één van de hervormingspunten van de huidige PRI president Peña Nieto.⁸⁴ De vraag is of dit gaat lukken. In 2000 werd president Fox van de *Partido Acción Nacional* (PAN) gekozen als opvolger van de PRI president Zedillo. Met het verbreken van het machtsmonopolie van de PRI waren de verwachtingen voor verandering groot, maar Fox en zijn partijgenoot en opvolger Calderón verschilden niet veel van hun voorgangers. De vraag is of een terugkeer naar een PRI president daadwerkelijk veel verandering zal brengen.

---

⁸¹ Organisation for Economic Co-operation and Development, 'Country Statistical Profile Mexico 2013' (28 februari 2013), <http://dx.doi.org/10.1787/csp-mex-table-2013-1-en> (29 mei 2013).

⁸² Wereldbank, 'Poverty headcount ratio at national poverty line (% of population)' (versie 2013), <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC/countries/MX?display=default> (29 mei 2013).

⁸³ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 102.

⁸⁴ G. Corpar en G. Krivokapich, 'President Peña Nieto's Reforms and What They Mean for Business in Mexico' (mei 2013), http://americasmi.com/en_US/expertise/articles-trends/page/president-pena-nietos-reforms-and-what-they-mean-for-bussiness-in-mexico (29 mei 2013).

Een concluderend oordeel over de effecten van NAFTA op Mexico blijft lastig. Een deel van de effecten zal zich in de toekomst waarschijnlijk steeds verder openbaren. Zo is het slechts gissen of de relatief stabiele groei die Mexico in zijn geheel doormaakt het land daadwerkelijk tot een ontwikkeld land van Westers niveau zal maken. De middenklasse die aan het ontstaan is, lijkt een positief teken in deze richting. Om het marktmodel voor iedereen gunstig te maken zal echter de informele economie bestreden moeten worden. Op korte termijn toonden de *maquiladoras* aan dat onder NAFTA de integratie tussen de economieën van Mexico en de Verenigde Staten steeds verder voortschreed. Bovendien zorgden zij voor een verschuiving van de economische centrum-periferie verhouding binnen Mexico van de oude industrie centra naar het noorden. Voordat de asymmetrie tussen de landen van NAFTA verdwijnt, zal Mexico echter eerst iets aan de binnenlandse ongelijkheid en relatieve onderontwikkelde staat van het platteland moeten doen. De veerkracht die Mexico getoond heeft gedurende diepe crises in 1994-1995 en 2008-2009 geeft echter hoop dat de veranderingen onder NAFTA een stabiliserend effect hebben gehad op de Mexicaanse economie.

Hoofdstuk 3: El Norte

Na de invloed van NAFTA op de economische ordening van Mexico geanalyseerd te hebben, blijkt dat de eerste twintig jaar niet altijd even eenvoudig geweest zijn voor de Mexicaanse bevolking. Migratie leek voor velen de enige optie. Het is daarom belangrijk te kijken wat de gevolgen van deze migratie waren voor de ontwikkeling van Mexico als land en de gemeenschap van de arbeidsmigrant. Volgens de theorie van Dani Rodrik zou arbeidsmigratie vanwege de geldoverdracht van vestigingsland naar vertrekland gunstig zijn voor Mexico op korte termijn, maar niet voor economische ontwikkeling zorgen op de lange termijn. Het beperken van arbeidsmigratie zou echter negatieve gevolgen hebben voor zowel Mexico als de Verenigde Staten. De goedkope import uit Mexico zou namelijk een drukkend effect hebben op de Amerikaanse lonen. Rodrik erkent dat gereguleerde arbeidsmigratie ook slecht zou zijn voor de lonen van Amerikaanse arbeiders.⁸⁵ Vanuit zijn theorie doorgeredeneerd zouden de lonen in Mexico echter stijgen en uiteindelijk convergeren als de arbeidsmarkt integreert tot één factormarkt. Als de lonen eenmaal convergeren is er voor arbeiders aan beide zijden van de grens weer mogelijkheid tot groei. Dit laatste is echter een toekomstscenario, maar een blik op de afgelopen twintig jaar kan inzicht bieden in de mate waarop deze ontwikkeling plaatsvindt.

3.1 Migratie sinds NAFTA

De eerste jaren van NAFTA kenden enorme migratiecijfers vanuit Mexico naar de Verenigde Staten. In 2000 woonde negen procent van alle in Mexico geboren Mexicanen in de Verenigde Staten.⁸⁶ Deze groep was in grootte verdertienvoudigd sinds 1970 en telde tien miljoen mensen in 2004. De bevolking van Mexicaanse origine hierbij opgeteld bedroeg het totaal aantal Mexicanen in de Verenigde Staten 26,6 miljoen.⁸⁷ Hoewel legale migratie, met name gezinshereniging, jaarlijks tussen de 100.000 en 200.000 Mexicanen betrof, was het merendeel van de migratie illegaal. Tussen 1997 en 2000 maakten jaarlijks ongeveer 275.000 Mexicanen de risicovolle illegale grensoversteek.⁸⁸ Dit leidde tot steeds strengere Amerikaanse beveiliging en patrouilles langs de grens onder leiding van *Border Patrol* en

---

⁸⁵ D. Rodrik, D., 'Feasible Globalizations' (versie september 2002), <http://www.nber.org/papers/w9129> (30 mei 2013) 19-23.

⁸⁶ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 453.

⁸⁷ Delgado Wise en Ortega Breña, 'Migration and Imperialism', 35-36.

⁸⁸ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 111-112.

Operation Gatekeeper. Na de aanslagen van 11 september 2001, werden de grenzen nog strenger bewaakt en de illegaliteit van Mexicanen nog strenger bestreden. Deportaties en dodelijk slachtoffers werden onderdeel van de Mexicaanse migratiegeschiedenis. Bovendien werd het beeld van migratie steeds sterker beïnvloed door de strijd tegen drugshandel onder president Calderón.⁸⁹ Er bleef echter behoefte aan goedkope arbeid in de Verenigde Staten derhalve bleef er illegale migratie plaatsvinden. Voorts zorgde de vraag naar Mexicaanse arbeid in grote steden in heel de Verenigde Staten voor een interne verschuiving van de bestemming van Mexicanen in de Verenigde Staten. Californië en Texas bleven de belangrijkste bestemming, maar ook steden verder van de grens als Atlanta, Denver en New York groeiden in belang.⁹⁰

Behalve groeiende migratie naar de Verenigde Staten, zette ook de verschuiving van interne migratie naar Noord-Mexico zich verder door. De totale bevolkingsgroei van Mexico tussen 1990 en 2000 was twintig procent, terwijl deze in de belangrijkste grenssteden veel hoger lag. Het inwonertal van Tijuana en Ciudad Juárez groeide 62% respectievelijk 52,6%. Het aandeel van de grenssteden in het totaal aantal inwoners van Mexico bleef echter relatief constant, waardoor het waarschijnlijk is dat veel Mexicanen door verhuisden naar de Verenigde Staten. De aantrekkingskracht van Noord-Mexico kan verklaard worden door de werkgelegenheid in de *maquiladoras*. Het aandeel van de grenssteden in het BBP groeide van 19% in 1980 naar 24% in 2002.⁹¹ De urbanisatie in het noorden nivelleert het verschil tussen overwegend agrarische en overwegend urbane regio's in Mexico. In plaats van de historische concentratie van de urbanisatie op Mexico-Stad vindt er nu meer spreiding plaats. Hoewel de armoede op het platteland hardnekkig is, moet in ogenschouw genomen worden dat 63% van de Mexicanen onder de armoedegrens in de stad woont.⁹² Het verleden van Mexico-Stad heeft aangetoond dat urbanisering niet per definitie een ontwikkelingsstrategie is, maar vaak een verschuiving van het armoedeprobleem van platteland naar sloppenwijk. Desalniettemin is de gespreide urbanisatie een beter alternatief dan de geconcentreerde urbanisatie van voorheen.

Hoewel de meerderheid van de Mexicanen tot voor kort illegaal de grens overstak, vindt er op dit moment een kentering plaats. Hierbij dient in ogenschouw genomen te worden dat in 2009 de importheffing op maïs door NAFTA uitgefaseerd was, hetgeen volgens

---

⁸⁹ F. Alba, 'The New Migration Narrative' (versie april 2013), <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=947> (30 mei 2013).

⁹⁰ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 448.

⁹¹ Ibidem, 109-111.

⁹² OECD, *Territorial Reviews Mexico*, 43.

voorspellingen tot een enorme toestroom van illegale migranten zou leiden.⁹³ Deze toestroom heeft tot dusver niet plaatsgevonden. De door NAFTA gecreëerde mogelijkheid voor Mexicanen om legaal in de Verenigde Staten te werken is het TN-visum. Dit werkvisum geldt voor inwoners van alle drie de NAFTA landen. Om in aanmerking te komen voor dit visum moet aan een aantal kwalificatie-eisen voldaan worden. Het aantal Canadezen dat via deze visa kon werken in de Verenigde Staten was onbeperkt, maar voor Mexicanen werd er een maximum van 5500 per jaar vastgelegd. Deze restrictie werd in 2004 afgeschaft en tevens werden de kwalificatie-eisen versoepeld.⁹⁴ In de Verenigde Staten is het Department of Homeland Security verantwoordelijk voor de publicatie van immigratiecijfers. Hoewel de categorisering van TN-visa niet onderverdeeld wordt tussen Canadezen en Mexicanen, valt aan te nemen dat sinds 2010 de mogelijkheden voor Mexicanen om legaal naar de Verenigde Staten te gaan is gegroeid. Met het wegvallen van de restrictie in 2004 groeide het aantal verstrekte visa van 64.713 in 2005 naar 99.018 in 2009. Het aantal verstrekte TN-visa nam echter toe tot 634.121 in 2010 en 899.455 in 2011.⁹⁵ Dit is een enorme toename die slechts gebaseerd kan zijn op een bewuste versoepeling van de verstrekking van TN-visa. Homeland Security publiceert tevens cijfers van het aantal illegale Mexicanen dat jaarlijks de grens oversteeft. Dit wordt afgeleid van het aantal aanhoudingen dat gedaan wordt. Onder president Obama is de grensbewaking niet versoepeld.⁹⁶ De schatting van het aantal Mexicanen dat illegaal de grens overstak is echter toch sterk gedaald. Tot 2004 liep dit aantal op tot 1.142.807 personen, terwijl het sindsdien met uitzondering van een kleine toename in 2008 gedaald is tot 489.547 personen in 2011.⁹⁷ Rodriks pleit voor gereguleerde arbeidsmigratie lijkt hiermee in de Verenigde Staten realiteit te zijn geworden, hetgeen wellicht verklaarbaar is door het electorale belang van de Mexicaanse gemeenschap voor president Obama.

De structurele achtergrond van de migratie is eveneens aan het veranderen. Met de economische crisis in de Verenigde Staten lijkt de pullfactor van werkgelegenheid te verzwakken. Met name in de bouwsector zijn sinds 2008 veel banen verloren gegaan. Bovendien is de relatieve stabiliteit van de Mexicaanse economie in combinatie met langzame

---

⁹³ S. Weintraub, 'NAFTA and migration', *National Forum*, Volume 74, Issue 3 (1994) 29-33.

⁹⁴ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 112-13.

⁹⁵ Office of Immigration Statistics, U.S. Department of Homeland Security, '2011 Yearbook of Immigration Statistics' (versie september 2012), http://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/immigration-statistics/yearbook/2011/ois_yb_2011.pdf (30 mei 2013) 63-65.

⁹⁶ F. Alba, 'The New Migration Narrative' (versie april 2013), <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=947> (30 mei 2013).

⁹⁷ Office of Immigration Statistics, U.S. Department of Homeland Security, '2011 Yearbook of Immigration Statistics' (versie september 2012), http://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/immigration-statistics/yearbook/2011/ois_yb_2011.pdf (30 mei 2013) 93.

doch aanwezige economische groei een reden voor veel Mexicanen om terug te keren. In 2010 was het aantal Mexicanen dat naar de Verenigde Staten ging zelfs bijna gelijk aan het aantal dat terugkeerde naar Mexico. Een opkomend fenomeen waar Mexico nu mee te kampen heeft is transmigratie vanuit andere landen in Midden-Amerika naar de Verenigde Staten.⁹⁸ De demografische druk achter de migratie begint inmiddels af te nemen. Waar de Mexicaanse vrouw in 1974 nog gemiddeld zeven kinderen kreeg, is dit aantal in 2000 afgenomen tot 2,5 gemiddeld. Het aantal toetreders tot de arbeidsmarkt neemt de afgelopen jaren steeds verder af van 1 miljoen per jaar in 1996 naar 500.000 in 2010.⁹⁹ Tussen 2004 en 2011 is de jaarlijkse bevolkingsgroei van Mexico afgenomen van 1% naar 0,8% en het aantal kinderen per gezin is nog verder afgenomen tot 2,1 gemiddeld.¹⁰⁰ Deze demografische cijfers betekenen dat Mexico een minder onrealistisch hoge economische groei hoeft te hebben om voldoende banen te creëren. Bovendien zal een lager aanbod van arbeid tot hogere lonen leiden, hetgeen de internationale migratie uiteindelijk zal verminderen. Desalniettemin is dit een prognose voor de toekomst. De vraag blijft wat de realiteit van grootschalige migratie naar de Verenigde Staten voor effect heeft op Mexico heden ten dage.

3.2 Remittances

Alvorens de Mexicaanse migratie te analyseren volgens de theorie van Rodrik dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen verschillende interpretaties van internationale arbeidsmigratie. De scheidslijnen in het debat over internationale arbeidsmigratie lopen tussen de functionalisten en de structuralisten. De eerstgenoemde groep heeft een over het algemeen positief beeld bij internationale arbeidsmigratie, onder deze groep valt ook Rodrik, en de tweede groep heeft een voornamelijk negatief beeld bij internationale arbeidsmigratie. Structuralisten als Wallerstein benadrukken de afhankelijkheid van arbeidsmigranten van buitenlandse factoren. De arbeidsmigratie zou het behoud van de centrum-periferie tegenstelling in de wereldeconomie in stand houden, doordat de import van lage lonen arbeid de sterke internationale concurrentiepositie van de geïndustrialiseerde landen handhaaft. Deze landen draaien bovendien niet op voor de sociale kosten van onder andere de opleiding van het buitenlands personeel, hetgeen leidt tot een zogenaamde *brain drain*. Geldtransfers, de

---

⁹⁸ F. Alba, 'The New Migration Narrative' (versie april 2013), <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=947> (30 mei 2013).

⁹⁹ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 454-455.

¹⁰⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development, 'Country Statistical Profile Mexico 2013' (28 februari 2013), <http://dx.doi.org/10.1787/csp-mex-table-2013-1-en> (30 mei 2013).

zogenaamde *remittances*, naar de plek van afkomst van de migrant zouden slechts ongelijkheid binnen de gemeenschap als gevolg hebben in plaats van ontwikkelingsmogelijkheden bieden, omdat de *remittances* alleen besteed worden aan een vergrote levensstandaard en hiermee een migrantenelite creëren. Binnen dergelijke gemeenschappen zou een 'migrantensyndroom' in stand gehouden worden, waarbij migrantenfamilies afhankelijk blijven van het buitenland in plaats van de ontwikkeling van de eigen regio. Bovendien zou de eigen cultuur sterk beïnvloed worden door die van het vestigingsland, hetgeen tot sociale spanningen leidt.¹⁰¹

Functionalisten als Rostow, Hirschman en Friedmann geloven dat het belang van de *remittances* van arbeidsmigranten de nadelige effecten overstijgt. Deze zouden wel degelijk in technologie en menselijk kapitaal worden geïnvesteerd en hiermee de familie en gemeenschap voordelen bieden. Hoewel de lokale ongelijkheid wellicht toeneemt, nivelleren *remittances* regionale verschillen binnen het land. Op nationaal niveau zijn de *remittances* gunstig voor de handelsbalans van het vertrekland. Bovendien nuanceren zij het beeld van buitenlandse afhankelijkheid door de deze weg te strepen voor eerdere vormen van afhankelijkheid van slecht lokaal beleid en een grillig milieu. De functionalistische kijk op internationale migratie voert sinds de jaren tachtig de boventoon. Door de economische malaise werd migratie steeds meer als een overlevingsstrategie voor huishoudens gezien. Onderzoeken toonden aan dat de *remittances* de arbeidsmigranten juist onafhankelijker maakte, doordat zij aan de gebrekkige lokale mogelijkheden konden ontsnappen. Bovendien bleken de *remittances* toch voor ontwikkeling te zorgen, doordat migrantenfamilies met het kapitaal kleine bedrijfjes begonnen. Zelfs de vergroting van lokale ongelijkheid bleek overtrokken, want de arbeidsmigranten kwamen juist uit de laagste inkomensgroepen. De *remittances* waren een verheffingsmiddel dat een migranten middenklasse vormde in plaats van een migranten elite.¹⁰²

Rodrik focust zich in zijn stuk *Feasible Globalizations* voornamelijk op de weerzin tegen internationale migratie in ontwikkelde landen. Over het effect op ontwikkelingslanden stelt hij dat *remittances* zonder de juiste houding van de overheid niet tot langetermijnontwikkeling leidt. Hij stelt dat de overheid van in dit geval Mexico ervoor verantwoordelijk is dat een deel van de *remittances* geïnvesteerd wordt in ontwikkeling.¹⁰³ Een poging die de Mexicaanse overheid hiervoor ondernomen heeft, is het *Tres por Uno*

---

¹⁰¹ Jones, *Ambivalent journey*, 6-8.

¹⁰² Ibidem, 8-16.

¹⁰³ D. Rodrik, 'Feasible Globalizations' (versie september 2002), <http://www.nber.org/papers/w9129> (30 mei 2013) 23.

programma, waarbij elke geïnvesteerde *remittance* dollar door zowel de federale overheid als de *municipio* aangevuld wordt met een dollar. Dergelijke investeringen gaan echter voornamelijk naar sociale programma's van bijvoorbeeld de kerk, terwijl belangrijke investeringen in infrastructuur achterwege blijven. Desalniettemin dragen de *remittances* bij aan de opleiding van migrantenfamilies en zijn zij van groot belang in onderontwikkelde regio's als Zacatecas, Michoacan en Oaxaca. In deze gebieden wordt migratie als de enige vooruitgangsmogelijkheid ervaren. Het regionale ontwikkelingseffect is voornamelijk zichtbaar in de regionale steden waar de migrantenfamilies de mogelijkheden hebben om hun extra inkomsten uit te geven.¹⁰⁴

Het totaal bedrag aan *remittances* dat in 2012 vanuit de Verenigde Staten naar Mexico gestuurd werd, bedroeg 22,4 miljard dollar.¹⁰⁵ Dit bedrag is door de jaren enorm gegroeid. In 1990 was het nog 2,5 miljard dollar, maar in 2003 was dit al toegenomen tot 13,3 miljard dollar. De groei van het bedrag aan *remittances* is vanaf 2000 groter geworden dan de groei van het aantal migranten. Dit is te verklaren door verbeterde financiële dienstverlening. Banken concurreerden inmiddels met steeds efficiëntere en goedkopere geldtransfer mogelijkheden. Sinds 2001 zijn de *remittances* een grotere bron van inkomsten dan toerisme en directe investeringen en daarmee na olie de grootste bron van instroom van buitenlandse valuta het land in. In 2002 ontving 5,7% van de Mexicaanse huishoudens *remittances*, waarvan 65% in de stad woonde en 35% op het platteland. Van alle plattelandshuishoudens is zelfs één op de tien voor hun onderhoud afhankelijk van *remittances*.¹⁰⁶

Hoewel de *remittances* een belangrijke vorm van inkomsten en investeringen vormen en bovendien een positief effect hebben op de betalingsbalans van Mexico, blijft er kritiek op internationale migratie als ontwikkelingsstrategie. Critici wijzen erop dat de *remittances* de verantwoordelijkheid van de overheid overnemen. Zij zien de nivellering van inkomensongelijkheid tussen mensen en regio's evenals de investeringen in infrastructuur en sociale projecten als een taak van overheid en bedrijfsleven in plaats van migrantenfamilies. Bovendien zou de goedkope arbeid voornamelijk het Amerikaanse bedrijfsleven bevoordelen, doordat de Mexicanen de tekorten aan laaggeschoolde arbeiders opvullen. Verder is het bedrag aan Mexicaanse bestedingen en belastingafdracht in de Verenigde Staten groter dan de *remittances*, waardoor volgens hen de Mexicanen vooral de Amerikaanse economie

---

¹⁰⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development, *Migration, Remittances and Development* (Parijs 2005) 84-85.

¹⁰⁵ F. Alba, 'The New Migration Narrative' (versie april 2013), <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=947> (30 mei 2013).

¹⁰⁶ OECD, *Migration, Remittances and Development*, 83.

stimuleren. De *brain drain* is tevens een blijvend kritiekpunt. In 2003 had 27,8% van de Mexicanen in Mexico de middelbare school afgerond ten opzichte van 34,9% van de in Mexico geboren Mexicanen in de Verenigde Staten.¹⁰⁷ Tussen 1997 en 2007 groeide het aantal Mexicanen in Mexico met een bachelor met 6%, terwijl het aantal in Mexico geboren Mexicanen met een bachelor in de Verenigde Staten met 11% groeide.¹⁰⁸ Hoewel de *brain drain* wellicht een reëel probleem is, blijft in de andere gevallen vaak het argument staan dat migratie de enige en daarmee beste optie is voor veel Mexicanen zonder werk. Het inkomen dat zij spenderen in de Verenigde Staten lijkt irrelevant gezien het feit dat de *remittances* hun families inkomen geeft waar zij eerst niets hadden. Vanuit dit perspectief lijkt de functionalistische kijk op de arbeidsmigratie de meest reële.

3.3 *Inspraak en lonen*

Al sinds de inwerkingtreding van NAFTA in 1994 is er veel Amerikaanse kritiek op de negatieve effecten die het vrijhandelsverdrag voor Amerikaanse arbeiders had. Hoewel de goedkope import vanuit Mexico inderdaad een drukkend effect heeft op Amerikaanse lonen, is NAFTA hiervan niet de oorzaak. Voor NAFTA was er immers al de exportzone waar Amerikaanse fabrieken goedkoop konden produceren. Hoewel de *maquiladoras* in grootte en belang enorm toenamen na NAFTA, is het achterliggende probleem het grote verschil tussen Amerikaanse en Mexicaanse lonen.¹⁰⁹ De meest logische oplossing die zowel Mexicaanse als Amerikaanse arbeiders bevoordeelt, is een stijging van de lonen in Mexico zodat het verschil kleiner wordt. Traditioneel waren de Mexicaanse vakbonden echter in handen van de regerende PRI. Pas in 1997 werd de onafhankelijke vakbond *Unión Nacional de Trabajadores* opgericht en sinds 2001 is lidmaatschap van de vakbond niet meer verplicht in Mexico. Sindsdien is er meer regelmatig contact tussen Amerikaanse en Mexicaanse vakbonden. Beide beseffen het gemeenschappelijke belang van samenwerking.¹¹⁰ Op politiek niveau heeft de migrantengemeenschap steeds meer invloed. De afgelopen jaren hebben ze formele belangenorganisaties opgericht die streven voor cultuurbehoud, acceptatie en naturalisatie. De migrantenorganisatie vormen de officiële spreekbuis voor particuliere- en overheidsinstanties in de Verenigde Staten en Mexico. Sinds 1998 kunnen Mexicanen in het buitenland hun

---

¹⁰⁷ Delgado Wise en Ortega Breña, 'Migration and Imperialism', 37-40.

¹⁰⁸ F. Alba, 'The New Migration Narrative' (versie april 2013),

<http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=947> (30 mei 2013).

¹⁰⁹ Hufbauer en Schott, *NAFTA Revisited*, 103.

¹¹⁰ *Ibidem*, 107-108.

nationaliteit behouden en in 2005 is een wet aangenomen die hen in het buitenland stemrecht geeft voor de Mexicaanse verkiezingen.¹¹¹ De Mexicaanse gemeenschap heeft zodoende groeiende invloed in Mexico en de Verenigde Staten, hetgeen zich ondermeer heeft laten blijken in het perspectief op naturalisatie van illegalen onder Obama.¹¹²

Hoewel de *maquiladoras* op korte termijn een positief effect hadden op de Mexicaanse economie, vormen zij een obstakel voor de convergentie van Amerikaanse en Mexicaanse lonen. De econoom Raymond Robertson heeft onderzoek gedaan naar het effect van NAFTA op de convergentie van lonen. De trend vóór NAFTA was een geleidelijk groei van de Mexicaanse lonen richting Amerikaans niveau. De Peso-crisis verstoorde deze trend tot 1998, waarna dezelfde gelijkmatige trend als voor NAFTA werd voortgezet. Het effect van de gesloten grenzen op de convergentie van de lonen was echter negatief. Er was een direct verband tussen periodiek vergrote grenscontrole en de verminderde groei of zelfs daling van lonen in de productie langs de grens.¹¹³ Met de groei van het aantal grenspatrouilles groeide het aantal *maquiladoras* en daarmee de handel. Hiermee bleven de lonen echter laag, hetgeen migratie naar de andere kant van de grens stimuleerde.¹¹⁴ Dit valt te verklaren aan de hand van de speciale rol die de *maquiladoras* hebben. Een groot deel van deze fabrieken werken met arbeidsintensieve processen. Mexico concurreert met andere lagelonenlanden om het behoud van deze productie, hetgeen zichtbaar was in het negatieve effect van de toetreding van China tot de WTO op de *maquiladoras*. De vraag is of de aantrekkelijkheid van het vestigingsklimaat door de toegang tot de Noord-Amerikaanse markt en de specialisatie van clusters belangrijker is dan de lage lonen. Er is de mogelijkheid van een *race to the bottom*. Desalniettemin signaleert Robertson voor Mexico in het algemeen stijgende lonen en een langzame trend naar convergentie, die hij verklaart aan de hand van de migratie die plaatsvindt ondanks de grenscontroles.¹¹⁵ Dit bevestigt de voordelen van de migratie van Mexico naar de Verenigde Staten voor de lonen in Mexico. Zodoende zal de gereguleerde arbeidsmigratie met de versoepeling van de TN-visa waarschijnlijk een gunstig effect hebben voor de Mexicaanse bevolking.

---

¹¹¹ Delgado Wise en Ortega Breña, 'Migration and Imperialism', 42.

¹¹² F. Alba, 'The New Migration Narrative' (versie april 2013),
<http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=947> (30 mei 2013).

¹¹³ R. Robertson, 'Has NAFTA increased labor market integration between the United States and Mexico?', *World Bank economic review*, Volume 19, Issue 3 (2005) 426-427.

¹¹⁴ Robertson, 'Has NAFTA increased labor market integration between the United States and Mexico?', 443.

¹¹⁵ *Ibidem*, 446.

3.4 Drugs

Hoewel de langetermijn verwachting van convergerende lonen een positief beeld schetst voor de toekomst, is de situatie in Mexico op dit moment nog fragiel. De grootste uitdaging op korte termijn is het vormen van een stelsel van sociale zekerheid. Het grootste probleem hiervoor is op dit moment echter de grootte van de informele sector. De informele sector is van oudsher de buffer waarin werkloze Mexicanen terecht komen om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. Het drugscircuit neemt hierin een speciale rol in. Drugsmokkel is één van de meest hardnekkige onderdelen van de informele economie. Zo lang er voor veel Mexicanen te weinig alternatief is in de formele sector, zal de aantrekkingskracht van de drugshandel blijven bestaan. Juist de toegang tot de grote Amerikaanse markt maakt de strijd tegen de drugsmokkel in Mexico lastig. Bovendien zijn de machtige drugskartels een grote bedreiging voor de positie van de Mexicaanse overheid en ondermijnen zij het vertrouwen van de bevolking in de instituties en politiek. Corruptie is hierbij een lastig uit te roeien fenomeen dat de Mexicaanse politiek al decennia vervuult. Het imago van Mexico werd met name onder president Bush jr. steeds negatiever als gevolg van de drugsproblematiek, hetgeen zich direct omzette in een nog strengere grenscontrole. Ondertussen werd in Mexico onder president Calderón met veel Amerikaanse steun een zeer geweldadige drugsoorlog uitgevochten tegen de drugskartels.¹¹⁶ Ondanks het grote aantal doden als gevolg van het drugsgerelateerde geweld genieten de drugskartels een relatief positief imago onder de bevolking. Zij presenteren zich als arme Mexicanen die zich met durf vooruit hebben gewerkt. Met name de populaire muziek van de *narcocorridos* draagt bij aan dit geromanticeerde beeld van de drugskoerier als volksheld.¹¹⁷ Onder president Obama en president Peña Nieto wordt de drugsproblematiek echter steeds minder het hoofdonderwerp van de bilaterale betrekkingen. Bovendien is de nieuwe Mexicaanse president minder bereid tot Amerikaanse bemoeienis dan zijn voorganger. De strijd tegen de drugskartels gaat desalniettemin onverminderd door.¹¹⁸ Het is echter niet realistisch te denken dat de problemen in de nabije toekomst over zullen zijn. De voortdurende aantrekkingskracht van de grote Amerikaanse

---

¹¹⁶ F. Alba, 'The New Migration Narrative' (versie april 2013), <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=947> (18 juni 2013).

¹¹⁷ I. Stavans, 'Hispanic USA: literature, music and language', in: J. King (ed.), *The Cambridge Companion to Modern Latin American Culture* (Cambridge 2004) 314-343, 320-328.

¹¹⁸ T. Quemener, 'Obama Mexico Trip: Drug War, Trade At Center Of Meetings With Enrique Peña Nieto' (versie 5 februari 2013), http://www.huffingtonpost.com/2013/05/02/obama-mexico-trip-drug-war-trade_n_3202377.html (18 juni 2013).

markt voor Latijns-Amerikaanse drugs, lijkt ervoor te zorgen dat de drugsproblematiek lang zal voortduren.

De migratie van Mexicanen naar de Verenigde Staten heeft sinds NAFTA een enorme vlucht genomen, maar sinds 2008 is de netto in- en uitstroom aan het minderen. Bovendien is de aard van de migratie de laatste jaren fundamenteel veranderd. Waar eerst illegale migratie het beeld bepaalde, vindt inmiddels steeds meer gereguleerde migratie plaats. NAFTA beïnvloedde de push- en pullfactoren van NAFTA op korte termijn, maar zal door middel van de gereguleerde arbeidsmigratie, de stabiele economische groei en de afnemende demografische druk wellicht in de toekomst het beoogde doel van indamming van de migratie realiseren. Tot deze tijd dragen de *remittances* bij aan de verzachting van de ongelijkheid tussen Mexico en de Verenigde Staten en tussen de Mexicaanse regio's onderling. Zij hebben eerder een nivellerend effect dan dat ze de ongelijkheid vergroten. Als ontwikkelingsmodel lijkt de gereguleerde arbeidsmigratie vanwege het positieve effect op de lonen de beste strategie voor Mexico. Voorts is regulering een erkenning van de Mexicaanse migrantengemeenschap. Zij hebben meer mogelijkheden om hun belangen aan beide zijden van de grens te verwoorden, inclusief het perspectief op naturalisatie. De uitdaging voor Mexico op korte termijn is de realisatie van een stelsel van sociale zekerheid, waarvoor de informele sector in de formele economie zal moeten worden geïntegreerd. Het grootste obstakel hierbij vormt de voortdurende drugsproblematiek.

Conclusie

Door zowel het ontstaan van NAFTA als de migratie van Mexicanen naar de Verenigde Staten in een historische context te plaatsen is er een genuanceerd beeld geschetst van de onderlinge samenhang van deze processen. Mexico is sinds de negentiende eeuw op weg om van de traditionele oude kolonie te veranderen in een werkelijk modern geïndustrialiseerd land. NAFTA is in deze context niet meer dan een nieuwe strategie die gekozen is nadat de oude strategie van ISI onsuccesvol was gebleken. Evenals de bewuste verheffingstrijd van Mexico tot een ontwikkeld land is de migratie van Mexicanen naar de Verenigde Staten decennia oud. De toename van deze migratie in de jaren tachtig en de verschuiving van circulaire naar sedentaire migratie, zijn een directe aanleiding tot het vormen van NAFTA geweest. Het geloof in vrijhandel als ontwikkelingstrategie voor Mexico was groot onder de technocratische politici, maar internationale migratie werd als nadelig gezien voor de Mexicaanse economie. NAFTA was een poging door middel van vrijhandel de asymmetrie tussen de Verenigde Staten en Mexico op te heffen. Gedurende dit proces moest migratie zo veel mogelijk voorkomen worden.

De theoretische achtergrond van NAFTA was het idee van het comparatief voordeel volgens het Heckscher-Ohlinmodel. De Verenigde Staten enerzijds waren een land met veel kapitaal en Mexico anderzijds was een land met veel arbeid. De vrijhandel zou het mogelijk maken dat arbeidsintensieve processen naar Mexico verplaatst werden, hetgeen reeds sinds de jaren tachtig gebeurde in de exportzone. De realiteit was echter dat deze bedrijven zich niet zomaar door heel Mexico verspreidden, maar zich voornamelijk in de oude exportzone vestigden: de *maquiladora* regio. Bovendien bleef er ongeacht de verplaatsing van industrieën nog steeds veel migratie plaatsvinden. Met het oog op Mexico's ontwikkeling is het de vraag of deze arbeidsintensieve industrie het beste middel is, aangezien Mexico als vestigingsklimaat hiervoor concurreert met andere lagelonenlanden als China. Een *race to the bottom* lijkt reëel. Desalniettemin lijken er meer factoren van belang bij de keuze voor de grensregio als vestigingsplaats voor bedrijven. De korte afstand tot de grote Amerikaanse markt en de vrijhandel van NAFTA zijn een blijvend en uniek comparatief voordeel op andere productielanden. Deze voordelen trekken ook Aziatische en Europese producenten aan. Bovendien vindt er steeds geavanceerdere productie plaats, waardoor er zich gespecialiseerde clusters van industrieën vormen, zoals de elektronica producenten in Mexicali. De *maquiladora* regio ontwikkelt zich tot een nieuw industrieel centrum in Mexico,

waar dat voorheen slechts Mexico-Stad en Monterrey waren. Steeds meer bedrijven heroriënteren zich zodoende op het noorden. Of dit een tweedeling van Mexico als gevolg heeft, is maar de vraag. Mocht dit het geval zijn, dan is het slechts een verschuiving van de oude tegenstelling tussen stad en platteland naar een tegenstelling tussen economisch sterke en economisch zwakke gebieden. Er zijn immers ook gebieden die niet afhankelijk zijn van de *maquiladoras*, maar hun eigen comparatief voordeel hebben, zoals de toeristische trekpleisters als Cancún en Yucatán.

De rol van NAFTA op de migratiestroom van Mexico naar de Verenigde Staten is gedurende de jaren gewijzigd van een onrealistische poging tot een stop op migratie naar een regulering van de migratie door middel van TN-visa. Buiten deze directe poging op controle van de migratie heeft NAFTA ook indirect invloed gehad op het migratieproces door middel van korte termijn effecten. Het eerste voorbeeld hiervan is de *maquiladora* regio die een nieuw centrum vormde in de Mexicaanse economie. Deze ontwikkeling leidde tot een verschuiving van Mexico-Stad als hoofdbestemming van interne migratie naar het noorden als hoofdbestemming. Het tweede voorbeeld is de hervorming van de *ejidos* die het mogelijk maakte voor kleine boeren om hun land te verkopen en naar de stad of het buitenland te trekken. De hervorming van de *ejidos* in samenhang met de vrije import van maïs sinds 2009 heeft echter tot dusver niet geleid tot de enorme toestroom van Mexicanen die door critici verwacht werd bij het sluiten van NAFTA. Een belangrijke structurele factor achter de migratiestroom is de bevolkingsgroei in Mexico met de daaruit voortkomende grote jaarlijks toename van werkzoekenden. Hoewel NAFTA tot doel had migratie te beperken, was deze druk op de Mexicaanse arbeidsmarkt te groot om niet door middel van migratie afgevoerd te worden naar de Verenigde Staten waar vraag was naar Mexicaanse arbeidskrachten. De jaarlijkse noodzakelijke groei van vijf procent voor het creëren van banen bleek onhaalbaar, maar inmiddels vertoont de Mexicaanse economie relatief stabiele groei in samenhang met de vorming van een middenklasse. Bovendien remt de bevolkingsgroei zich af en treden er jaarlijks minder Mexicanen toe tot de arbeidsmarkt.

De gereguleerde arbeidsmigratie van Mexicanen naar de Verenigde Staten door middel van de TN-visa van NAFTA heeft een gunstig effect op de Mexicaanse economie. De arbeidsmigratie leidt tot hogere lonen in Mexico, waarbij convergentie een mogelijkheid is op lange termijn. Het is mogelijk dat deze nieuwe mogelijkheid die geschapen is onder NAFTA de migratienoodzaak voor veel Mexicanen zal wegnemen. Tot deze tijd heeft de Mexicaanse economie en bevolking voornamelijk voordelen van de *remittances* van Mexicaanse arbeidsmigranten in de Verenigde Staten. Bovendien heeft de migrantengemeenschap meer

mogelijkheden om haar belangen te behartigen door middel van de formele inspraakorganisaties die zij hebben opgezet en de transnationale samenwerking van de vakbonden. De Mexicanen in de Verenigde Staten hebben zowel politieke invloed in het vestigingsland als in het vertrekland. Problemen die hierbij overkomen dienen te worden zijn de ongelijkheid in Mexico, de grootte van de informele sector, het gebrek aan een sociaal vangnet en de voortdurende tegenstelling tussen stad en platteland. Bovendien is de bestrijding van de drugsmokkel en de machtige drugskartels op dit moment wellicht de grootste uitdaging. Dit zijn allemaal nieuwe hordes die Mexico moet nemen in de lange ontwikkeling naar de wording van een modern land. Tot die tijd zal de naargeestigheid van de gemilitariseerde *frontera* tussen Mexico en de Verenigde Staten realiteit blijven.

Literatuurlijst

Literatuur:

Browne, H., *For Richer, For Poorer : shaping U.S.-Mexican integration* (Albuquerque 1994).

Carillo, J. en Del Rosio Barajas, M., *Maquiladoras fronterizas : evolución y heterogeneidad en los sectores electrónico y automotriz* (Tijuana 2007).

Clement, N.C. e.a., *North American Economic Integration : Theory and Practice* (Cheltenham 1999).

Coffey, P. e.a., *NAFTA - Past, Present and Future* (Norwell 1999).

Globerman, S. en Walker, M. (ed.), *Assesing NAFTA : A Trinational Analysis* (Vancouver 1993).

Hufbauer, G.C. en Schott, J.J., *NAFTA Revisited : Achievements and Challenges* (Washington 2005).

Jones, R.C., *Ambivalent journey : U.S. migration and economic mobility in North-Central Mexico* (Tucson 1995).

Monto, A., *The Roots of Mexican Labor Migration* (Londen 1994).

Organisation for Economic Co-operation and Development, *Migration, Remittances and Development* (Parijs 2005).

Organisation for Economic Co-operation and Development, *Territorial Reviews Mexico* (Parijs 2003).

Peña, D.G., *The terror of the machine : technology, work, gender, and ecology on the U.S.-Mexico border* (Austin 1997).

Stavans, I., 'Hispanic USA: literature, music and language', in: J. King (ed.), *The Cambridge Companion to Modern Latin American Culture* (Cambridge 2004) 314-343.

Stiglitz, J.E., *Making Globalization Work* (New York 2007).

Artikelen:

Bacon, D., 'Mexico's Great Migration', *Nation*, Volume 294, Issue 4 (2012) 11-18.

Canales, A.I., 'International migration and labour flexibility in the context of NAFTA', *International social science journal*, Volume 52, Issue 165 (2000) 409-419.

Delgado Wise, R. en Ortega Breña, M., 'Migration and Imperialism: The Mexican workforce in the Context of NAFTA', *Latin American Perspectives*, Volume 33, No. 2 (2006) 33-45.

Robertson, R., 'Has NAFTA increased labor market integration between the United States and Mexico?', *World Bank economic review*, Volume 19, Issue 3 (2005) 425-448.

Weintraub, S., 'NAFTA and migration', *National Forum*, Volume 74, Issue 3 (1994) 29-33.

Elektronische bronnen:

Aisbett, E., 'Why are critics so convinced that globalization is bad for the poor' (versie januari 2005), <http://www.nber.org/papers/w11066> (18 juni 2013).

Alba, F., 'The New Migration Narrative' (versie april 2013), <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=947> (30 mei 2013).

Corpar, G. en Krivokapich, G., 'President Peña Nieto's Reforms and What They Mean for Business in Mexico' (mei 2013), http://americasmi.com/en_US/expertise/articles-trends/page/president-pena-nietos-reforms-and-what-they-mean-for-bussiness-in-mexico (29 mei 2013).

Ejército Zapatista de Liberación Nacional, 'Primera Declaración de la Selva Lacandona' (versie 1993), <http://palabra.ezln.org.mx/> (28 mei 2013).

Organisation for Economic Co-operation and Development, 'Country Statistical Profile Mexico 2013' (28 februari 2013), <http://dx.doi.org/10.1787/csp-mex-table-2013-1-en> (30 mei 2013).

Organisation for Economic Co-operation and Development, 'Country Statistical Profile Mexico 2009' (6 april 2009), <http://dx.doi.org/10.1787/20752288-2009-table-mex> (29 mei 2013).

Office of Immigration Statistics, U.S. Department of Homeland Security, '2011 Yearbook of Immigration Statistics' (versie september 2012), http://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/immigration-statistics/yearbook/2011/ois_yb_2011.pdf (30 mei 2013).

Quemener, T., 'Obama Mexico Trip: Drug War, Trade At Center Of Meetings With Enrique Peña Nieto' (versie 5 februari 2013), http://www.huffingtonpost.com/2013/05/02/obama-mexico-trip-drug-war-trade_n_3202377.html (18 juni 2013).

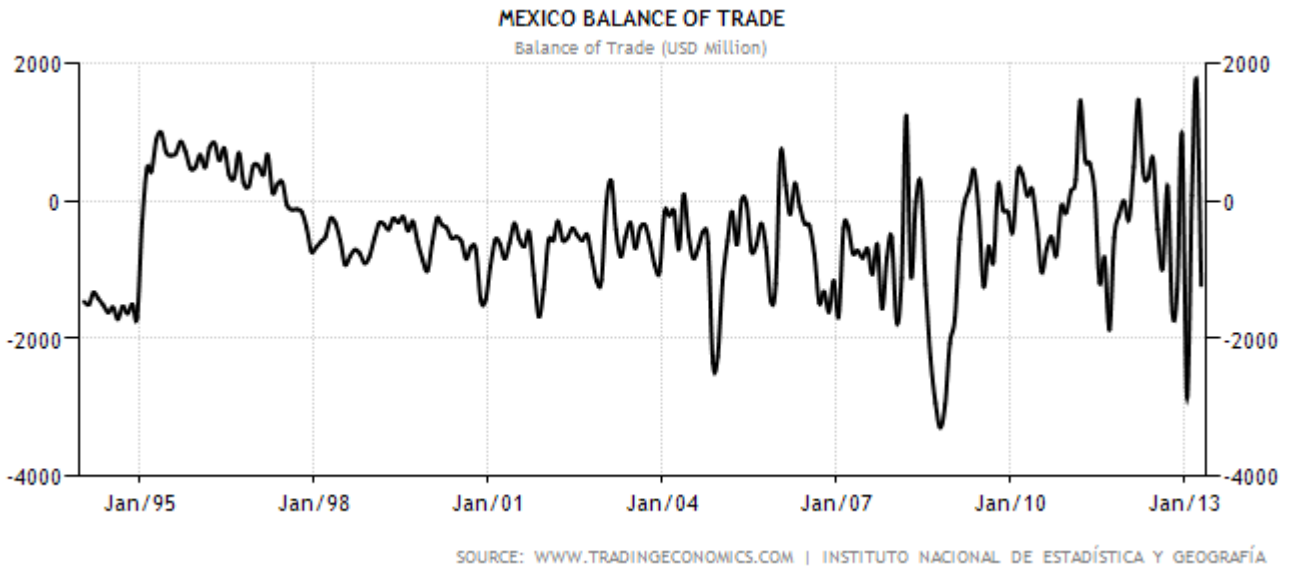
Rodrik, D., 'Feasible Globalizations' (versie september 2002),
<http://www.nber.org/papers/w9129> (30 mei 2013).

Wereldbank, 'Poverty headcount ratio at national poverty line (% of population)' (versie 2013), <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC/countries/MX?display=default> (29 mei 2013).

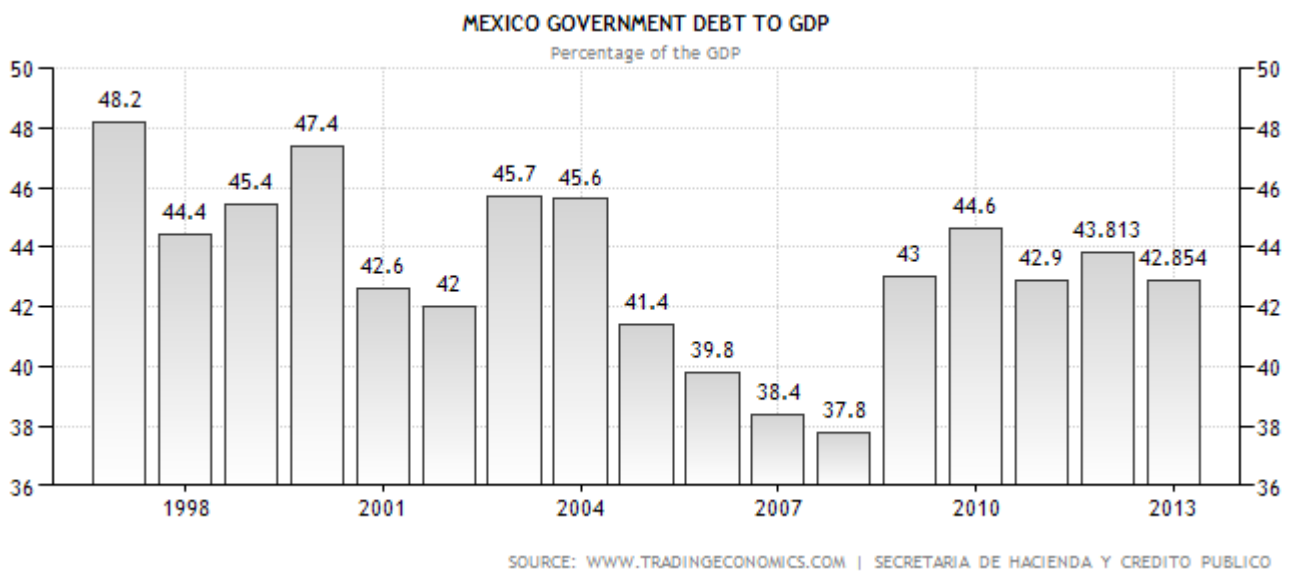
Afbeelding:

De foto op pagina 1 is ontleend aan het artikel 'Mexico's drug war' van *The Big Picture*,
http://inapcache.boston.com/universal/site_graphics/blogs/bigpicture/mxborder_03_25/m28_18302519.jpg

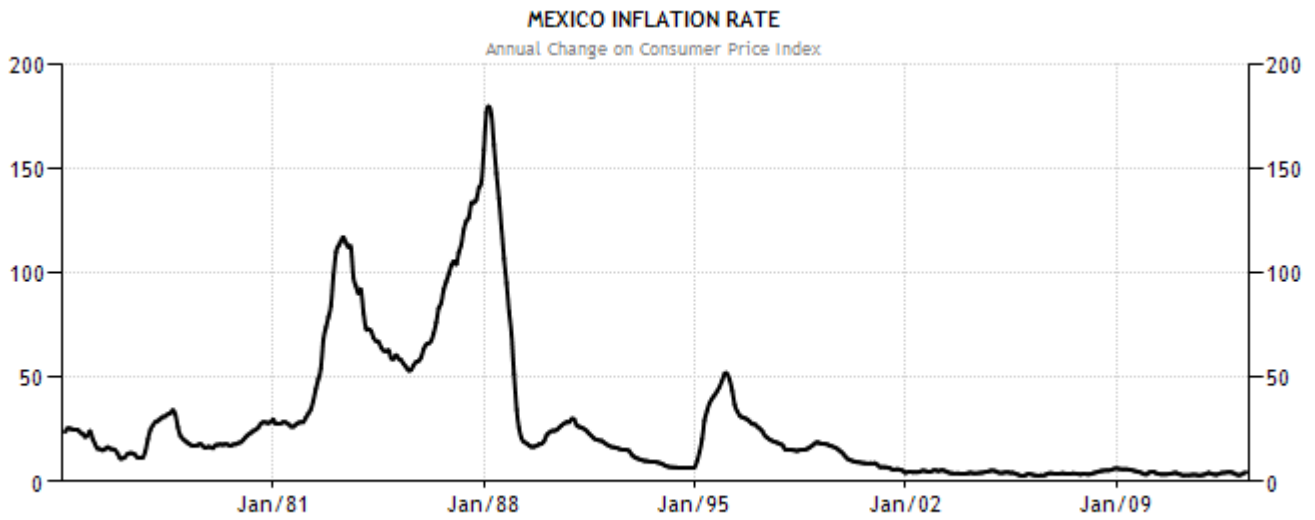
Bijlage 1:

Bijlage 2:

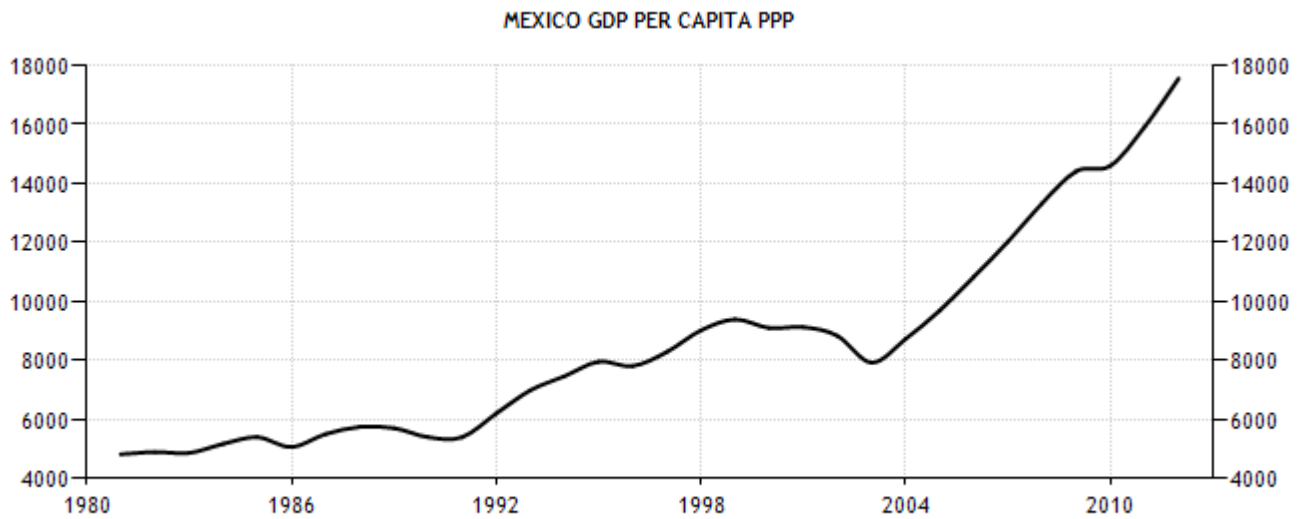

Bijlage 3:

SOURCE: WWW.TRADINGECONOMICS.COM | BANCO DE MEXICO

Bijlage 4:

SOURCE: WWW.TRADINGECONOMICS.COM | WORLD BANK

Bijlage 5:

Bijlage 6:

